

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO.

Štev. 5.

V Ljubljani, dne 1. maja 1910.

Leto XXX.

Pesmi.

Oton Župančič:

Telesa naša.

Telesa naša — vrči dragoceni,
v njih shranjena vsa dedščina davnin,
peko nas v prsih soki njih ognjeni,
kipeča slà radosti, bolečin.

Vzgon bitij nerojenih kri nam polje,
življenje njih, ki bodo, rije v nas,
in kal s kaljo se za prvenstvo kolje,
bodočnost oblikuje svoj obraz.

Nje volja je močnejša nego naša
in vkup nas biča, ženo in moža —
proklet, kedor voljan je ne prenaša:
sam se izobčil je izmed sveta.

Razgled.

Sinjí se jezero, blesti se breg:
med polji hiše, med gozdovi sneg;
dva veletoka v dalji sijeta:
zemlja, nebo, si vale pijeta.

Tam med sinjinami, kot bel labod,
kot da ga sanjam, plava v solncu brod;
galebi tu srebrni vstajajo —
so moje misli, ki to vzhajajo?

Te gledam, svet ubranih harmonij
kot tujec tujca: tukaj jaz — tam ti?
Sem te ustvaril, in sva jaz in jaz,
in vidim le v zrcalu svoj obraz?

Ti bil si, mene ni bilo, ti boš . . .
A zdaj, za hip, je vstal iz tebe mož,
začutil, da je s tabo zvezan prost,
in v tebi, sebi večnost, blaženost.

— • —

Večer v pristanu.

Elektrika, plin, rdeči, zeleni signali —
kot bi se žonglerji s slepečimi noži igrali,
vse mešajo, mečejo semtertja jezera vali.

Kar parnik z lopatami ves ta nemir še vznemiri,
ugasne odsvit, spet plasne, v elipsah se širi,
z verigami zvonci, piščalke z rogovi v prepiri.

Navàl na mostiče, pozdravi sprejema, slovesa,
in petje in vzkliki, in tajna solzà iz očesa,
in dim in zastave — fantastična v vihri drevesa.

A dvigni oko: tam, po vsemirja dvori
mirnó razstavljeni nebeški kori.

— • —

Jadra.

Mnogo jader po gladini,
mnogo krepkih duš pod njimi —
z vsakim jadrom hrepenenje,
z vsako dušo je usoda.

Da, tako sem rekel, bratje:
ni je v solncu, ni je v vetru,
ni v valovih je nemirnih —
v krepkih dušah je usoda.

Ksaver Meško:

Mrtva sreča.

Ko v mogočnih si koralih
v srcu solnčno pesem pela,
ko v sladkosti silnih valih
dušo vso si mi razvnela,
sreča solnčna, nisem te poznal!
Ko je pesem tvoja onemela
in ugasnil topli tvoj sijaj,
in prišla je doba nevesela,
klical sem obupan te nazaj —
Kdaj je pač mrlič iz groba vstal?

Mara Tavčar:

Ah, da sem kraljica . . .

Ah, da sem kraljica razkošnih milijonov,
kovala bi v demante tvoje ime,
in da sem kraljica opojnega cvetja,
bi tebi dehtele vse čaše zlaté.

Ah, da sem kraljica prelestnega carstva,
da diči me krona in žezlo, škrlat,
in da sem kraljica vse solnčne krasote,
snubila bi tebe v kristalni svoj grad.

Ah, da sem kraljica od mraka do zore,
kraljica vse bajne, čarovne moči:
izpila bi solnce in zvezde blesteče,
razlila v vesoljstvo — tvoje oči.

A. Debeljak :

Pomladansko razkošje.

Zmeraj ceneje siringa cvetè sredi meje,
 včeraj je popje mežikalo, danes se smeje,
 solnce svetlikalo davi slabotno skoz sive zavese,
 potniku čelo opoldne vse potno že greje.
 Bujno razcvelo dekletu je mlademu nežno telesce,
 ki sem kot klico betežno je gledal popreje.
 Včasih zaman sem beračil od deklic pogledov ljubečih,
 sipljejo zdaj mi kot jablani cvetje se z veje.
 V uri obilja potrkam na duri zdaj srček premnogih,
 toda ne vstopim nikjer: preobjestno srcè je.

V parku.

In spet razbrstel se umrli je park,
 kar lije vanj žarke nebo pomladanje.
 In solnce izvábilo dvoje je stark
 ogrevat otrple pozabljene sanje.

In tam za siringo košato drhti
 dekletce v objemu pijano ljubavi,
 dva koščka neba ji plamtita z oči,
 po licu jo božajo žarki igravi.

In starkama vzplala je v srcu zavist,
 ko zrli tak blizu in daleč sta srečo,
 ko zrli goretí sta plamen tak čist,
 ko zrli sta liljo drhtečo.

Tovariš Severin.

Spisal Ivan Cankar.

VI.

b toplem majskem večeru je Severin začutil, da je žejen, ter se je napotil v krčmo. Vino mu je stopilo v lica in v oči, kmalu so bile njegove misli vse mehke in koprneče.

„Kaj bi samotaril, jaz mladi ženin?“ je rekel v svojem veselem srcu ter se je nameril

k Olgi, vroč in prepit, kakor je bil.

Narahlo je potrkal, pa je stopil v izbo. Na rdečem divanu sta sedela Olga in Ksenofon. Lasje so ji veseli na čelo in senca, gorla je v lica, oči so ji bile zameglele. Obadva sta molče strmela na Severina in se nista genila.

Severin je bil mahoma trezen. Le en sam trenotek je premišljeval, nato pa se je zasmel ter je prijazno pozdravil.

Ona je prebledela in je počasi vstala.

„Jaz nisem . . . jaz nisem . . .“

„Prav res je, da nisi napravila čaja in tudi ne vina prinesla!“ se je smejal Severin. „Hiti, golobica, drugikrat pa lepše postrezi gostom!“

Olga je šla, Ksenofon je ostal; nemiren, skoraj začuden je bil njegov pogled.

„Tovariš Severin, če misliš . . .“

„Ne, ne, prav nič ne mislim . . . Tisti, ki si kaj mislijo, ravnajo drugače . . . Le sedi, tovariš Ksenofon . . . Pila bova temu prijetnemu svidenju na čast in slavo . . .“

„Ali si ti, ali nisi? Drugače govoriš . . . glas te razodeva, da lažeš!“

„Torej laže glas, beseda ne! Le pijan sem nekoliko, tovariš Ksenofon! Vselej, kadar se namerim k svoji nevesti, se prej napijem. Jezik je gibkejši, poljub toplejši. Zato bi rad, da se tudi ti do dobrega napiješ! . . . Pozdravljena, nevesta, še enkrat pozdravljena! . . . Na, tovariš Ksenofon, sam ti bom točil!“

„Roka se ti trese!“

„Kaj bi se mi ne tresla? Saj sem rekel, da sem pijan! . . . Ali ne vidiš, Olga, da sem pijan?“

„Oči so ti rosne!“

„No, glej! . . . Vselej se mi je najprej na očeh poznalo. Vsak pijanec najprej oslepi . . . še gleda in vidi, ali njegove oči lažejo strahotno in boljše bi bilo, da bi ne gledale! . . . Ksenofon, do dna!“

Ksenofon je izpraznil kozarec na dušek.

„Tovariš Severin, sam nisi pil!“

„Kako da nisem pil? Kaj ne vidiš praznega kozarca?“

„Ali je tvoj kozarec?“

„Svetega Petra ni!“

Olga mu je začudena in prestrašena gledala v veseli obraz.

„Severin, rada bi ti povedala . . . rada bi sama govorila s teboj . . .“

„Kar povej, dušica, kar govori, nič se ne boj! . . . Kam pa si sedla? Tja sedi, kjer si prej sedela, k najinemu gostu . . . Tako, glej, tako se spodobi . . . še malo bliže se primakni! . . . Zdaj govori, jaz poslušam!“

Sedla je v kot na divan in je položila roke v naročje.

„Severin . . .“

„Kaj sem ti storil, da je tvoj glas kakor solza? Veseli bodimo nocoj; ne vzdihovanja, ne rosnih besed! . . . Hej, Ksenofon, saj si pevec . . . in tudi tvoj glas, Olga, je zelo prijeten . . . Zapojta!“

„Ne da se mi peti!“ je rekla Olga; Ksenofon je molčal.

„Pa pijmo!“

Ko je Ksenofon vtretjič odstavil kozarec, je srpo pogledal na Severina; v oči mu je gledal, na ustne, celo na roke.

„Mislil sem, tovariš Severin, da te poznam bolj. nego sebe, da si brez ugank in vozlov. Zdaj se mi zdi, da je v tvojem srcu skrita izba, ki mi je še nisi odklenil . . . rad bi vedel, kaj je tam!“

Severin se je smejal do solz, kakor da je bil slišal imenitno burko.

„Odklenem ti, prav kmalu ti odklenem; in če nikoli v svojem življenju nisi strmel, takrat boš! In zapomni si, umetnik, da je človek kakor umotvor: največja enostavnost je največja umetnost, največja jasnost je največja skrivnost!“

„Zdi se mi, da so bile to moje besede!“ je rekel Ksenofon.

„Tvoje besede! Še bolje, če so bile tvoje besede! Saj je res: kako bi jaz, filistejska smet, do take modrosti! . . . Na, pij!“

Ksenofon je pil. Ko je vstajal, se je zamajal ter se naslonil ob mizo. „Tovariš Ksenofon, ali te je zgrabilo? Kaj še veš, kje da si?“

„Kje da sem? Potrpi!“

Strmel je v tla, pa se mu je zadremalo. Severin ga je prijel pod pazduho.

„Saj ni greh . . . tudi meni se je že pripetilo . . . Stopi, da te spremim!“

Ksenofon je govoril v polusnu:

„Tovariš Severin . . . jaz sem kanalja . . . Pretepi me, ubij me . . . jaz sem nizkoten, blaten . . . ti si angel, ves čist . . .“

„Le pojdi z menoj, pa o angelih ne govori!“

Pred durmi ga je prislonil ob zid ter se je vrnil. Položil je Olgi roke trdo na rame in je rekel:

„Ukažem ti: o tem večeru ne boš izpregovorila besede več, ne meni in ne nikomur drugemu! Tega večera ni bilo, zate ne!“

Nato je spremil tovariša do doma; Ksenofon se je jokal ves pot, Severin mu je prigovarjal ter ga je tolažil.

VII.

Že drugi večer je Severin potrkal na Ksenofonove duri.

„Kaj ti?“ je planil Ksenofon.

„Čemu ne jaz?“ se je Severin veselo začudil ter je segel tovarišu v roko. „Sinoči si bil nekaj bolan, pa sem prišel pogledat.“

„Če je stvar taka . . .“ je rekel Ksenofon tiho in zamišljen ter je umolknil. Na mizi je ležalo drobno popisano pismo, še mokro je bilo. Ksenofon ga je raztrgal ter vrgel kosce v peč.

„Kaj požigaš?“

„Pismo, ki sem ga pisal tebi. Zdaj, ko si sam prišel . . .“

„Zdaj ga seveda ni treba . . . Pošteni tovariši si povedo resnico iz lica v lice.“

„Ne skrivajo hude misli v srcu, ko je oko veselo in beseda prešerna.“

„Ne skrivajo noža v levici, ko podajajo desnico.“

Spogledala sta se, nato sta se obadva zasmejala.

„Če bi kdo slišal, bi nazadnje res sodil, da imam hudo misel v srcu!“ je rekel Severin.

„Če bi kdo slišal, bi nazadnje res mislil, da skrivam nož v levici!“ je rekel Ksenofon.

Severin se je domislil:

„Saj nisem prišel k tebi, da bi se prerekala na tak zavraten način! Ali veš, kaj sem ti prinesel? Karto za Ronacherja: tam pleše Cléo de Merode, ljubica Leopoldova in drugih imenitnikov. Že zdavnaj si rekel, da bi jo rad videl; oglej si jo!“

Ksenofon je iztegnil roko, pa jo je umaknil.

„Vrag vedi — kakor da mi je potrkalo na senca: ne hodi! Ali zaklel sem se, da jo vidim, predno umrjem; pa pojdem! Daj karto!“

Severin je bil ves vesel in razposajen.

„Pa še tega ti nisem povedal, da sem bogat kakor nikoli! Nocoj bova pila šampanjca, Cléi na čast in ženskam njene sorte! Prave ženske so le tiste, ki so iz ljubezni napravile umetnost. Doslej sva glodala le pošteni in pustni vsakdanji kruh, kvečjemu če sva uživala žalosten diletantizem . . . oglejva si še umetnost!“

„Kdo bi ti bil prisodil tako učenost!“ se je čudil Ksenofon. „Zmerom se mi je zdelo, da je tvoja solidna suknja le kuta na vragovih plečih!“

Tako sta se napotila, obadva prešerna in uživanja željna.

Cléo de Merode je plesala šele ob enajstih zvečer, do enajstih pa se je Ksenofon napil šampanjca, da je bil zaripel v obraz. Ko je plesalka napravila svoj zadnji sladki poklon, se je Ksenofon nagnil do Severina.

„Koliko denarja imaš?“

„Če jih maraš, sto forintov.“

„Premalo je! Za sto forintov bi mi še mezinca ne pokazala... Tisto je res, kar si rekel o umetnosti. Tvoja nevesta, na primer, je prav čedna ženska in rad jo imam. Ali, ne zameri, ona je kakor kmetski fant, ki se ukvarja s slikanjem: talent je očiten, dela njegova pa so smešne spake, ne umotvori. Kakor v umetnosti, tako je v ljubezni — talent je takorekoč postranska stvar, poglavitno pa je dobra šola, vežbano oko in plemenit okus... Če bi bila ta ženska, ki je tam plesala, še tako grda: ena sama njena kretnja je lepša in bolj zapeljiva nego sedmero tvojih nevest!“

„Skoraj da sem že tudi jaz tako pomislil!“ je rekel Severin. „Toda glej, jaz sem tako navaden človek, da rajši ne gledam na pot, o kateri vem, da ni ustvarjena za moje noge. Počasi po ravni cesti, pa oko nikoli od cilja — to je zame! Ti pa si umetnik: tvoja pot je druga in tvoja pravica je drugačna!“

„Zato mi bodo drugače sodili.“

„Tisto je!“ —

Pozno po noči, že blizu jutra, sta se vračala domov.

Ksenofon je dolgo molčal, naposled je rekel s težkim jezikom: „Zdi se mi, da sem te žalil . . . tako se mi zdi. Ali kje, kako in s katero besedo, ne vem . . . Reci, če veš, zato da poklekнем v ta cestni prah . . .“

„Kaj se ti sanja?“ se je smejal Severin. „Prav nič me nisi žalil!“

„Če je tako . . . Glej, tovariš Severin, daj mi tistih sto forintov!“

„Na jih!“

Poslovila sta se v temni ulici; Severin je gledal za njim, dokler ni omahovaje izginil v noč.

VIII.

Šest dni povrsti je Severin trkal in zvonil pri Ksenofonu; sedmi dan pa se je prikazal pri njem Ksenofon sam. Prišel je, nič ni pozdravil, s pokrito glavo je hodil po izbi od zida do zida. Ves siv in star je bil v obraz.

Postal je pred Severinom, ustna so se mu tresla, v njegovih očeh je bilo brezmejno sovraštvo.

„Ti . . . tovariš Severin . . . povej mi kar naravnost.“

„Kaj da bi ti povedal?“ se je prijazno nasmehnil Severin.

Takrat ga je Ksenofon prijel za obedve rami, privzdignil ga kakor otroka ter ga treščil na tla. Severin se je s čelom udaril ob mizo, tenek curek krvi se mu je vil preko lica. Ni zakričal, niti začudil se ni; vstal je počasi, bled je bil, ali smehljal se je.

„Zdi se mi,“ je rekel, „zdi se mi, tovariš Ksenofon, da bi beseda prav toliko izdala kakor pest!“

Ksenofon je stal sredi izbe, ves trepetajoč. Nato je legel na divan, skrtil je obraz in je ihtel. Severin je stopil k njemu, sklonil se je nad kodrasto glavo njegovo kakor mati nad otrokom.

„Tovariš Ksenofon, žalil si me, jaz pa sem ti odpustil, še predno si me žalil! Ko si stopil v izbo, sem vedel, da ti je hudo pri srcu . . . in da bi udaril v ogledalo, če bi bilo pred teboj; tako pa si udaril mene. Zakaj bi ne udaril, če ti je srce olajšano in duša potolažena? Jaz, recimo, če bi jaz bil tako potr, tolažbe potreben . . . zdajle, ko ležiš pred menoj, bi te lahko zabodel med pleča . . .“

Ves truden se je vzdignil Ksenofon in je pogledal Severinu v oči.

„Daj, stori!“ Severin pa mu je ponudil obedve roki.

„Ali se ti blede, tovariš, prijatelj? Kaj je stopilo med naju . . . kakšna senca je med tvojim in mojim srcem? Kdaj se je vzdignila, odkod je prišla? . . . Zdaj sva se pogovorila — jaz z besedo, ti s pestjo, pa bodi vse med nama, kakor je bilo . . .“

Ksenofon ni stisnil ponujenih rok.

„Kaj praviš, kaj sem storil s tistim tvojim stotakom? Zapravi sem ga s takimi ženskami, ki bi jih trezen še od daleč ne pogledal. Ali tega bi mi ne bilo še tako žal; storil sem že veliko neumnosti, zakaj bi še take ne? Toda — začutil sem in natanko vem, da sem treščil v brezdno, iz katerega se ne izkopljem nikoli več. In tudi to vem, kdo da me je pahnil v to brezdno. In vem, čemu me je pahnil... Prišel sem, da te ubijem, ali še za ta posel nisem več. Zbogom!“

Severin je stopil pred duri in je iztegnil roko.

„Zares se ti blede! . . . Takega te ne izpustim, bilo bi greh! Ali ostani pri meni, ali pojdem s teboj!“

„Kaj mi je v očeh zapisano, kam in kaj da mislim?“

„Zapisano ti je!“

„Pa misliš, da bi resnično šel?“

„Šlo jih je že mnogo . . .“

„Jaz pa bi v zanki kričal na pomagaj, če bi se dalo... Stori z menoj, kakor te je volja!“

Pozno v jutro je Severin naložil svojega tovariša na voz ter ga je spremil do doma.

IX.

Severin je naznanil Olgi, da je preložil poroko do jeseni. Olga je molčala, solze so ji tekle po licih. Ko se je poslavljal, je še ukazal:

„Pripravi nocoj vina in žganja . . . veliko žganja! Imela bova gosta, ki ga poznaš.“

Olga je vzkliknila od straha.

„Ne . . . njega ne!“

„Rekel sem, da pripravi vina in žganja, pa glej, da se ti solze ne bodo poznale!“

Ko je stal že na pragu, je prihitela za njim in je sklenila roke pred obrazom.

„Usmili se ga . . . prizanesi mu!“

Severin je molčal in je šel.

Napotil se je naravnost k svojemu tovarišu. Stopal je po prstih, da bi lesene stopnice ne škripale; dolgo je stal pred durmi ter je poslušal.

Iz izbe so se glasili težki koraki; tudi besede je slišal Severin; zdelo se mu je, da je kletev in molitev, oboje hkrati.

Potrkal je; koraki so utihnili.

„Kdo je?“

„Severin!“

„Čuj, Severin: odprem ti! Ali z levico bom odpiral, v desnici pa držim bodalce . . . tisto s srebrnim ročnikom, saj ga poznaš. Moje edino bogastvo je, vse drugo sem zapil. Hranil sem zase to prijazno bodalce, pa si me spravil na lepšo misel . . . Ali še stojš pred durmi?“

„Odpri!“

„Varuj se!“

„Odpri!“

Sunkoma so se duri odprle, Ksenofon je vzdignil desnico. Ko je stal Severin pred njim, mu je roka omahnila, zalučil je bodalce v kot in je legel na zofo.

„Konec! . . . Na, udari me na lice, pa se ne bom ganil!“

Severin je bil zelo dobre volje.

„Saj sem vedel, da se le šališ! Prišel sem te vabit, da večerjaj z nama nocoj . . . ti pa kar z bodalcem na človeka!“

„S kom da bi večerjal?“

„Z nama . . . z mojo nevesto in z menoj!“

Ksenofon ga je sovražno pogledal.

„Ti . . . ali bi rad slišal prijetno povest?“

„Pripoveduj!“

„Ali bi rad slišal zgodbo, kako sem ti nevesto vzela?“

Severin se je tako od srca smejal, da se je tolkel po kolenih.

„Saj pravim, da si imel zmerom veliko daru za humor!“

„Kako za humor? Ta povest je, kakor pravijo, posneta po resničnem dogodku!“

„Ne, potrpi!“ se je smejal Severin. „Preveč je vesela ta zgodba . . . prihrani jo za povečerek, da jo bo slišala še ona!“

„Kaj ne razumeš, da je res, vse res . . . da se prav nič ne šalim?“

„Potrpi, potrpi!“ je odmahoval Severin. „Tudi ona mora slišati . . . smejala se bo do solz!“

Ksenofon je zalučil na tla cigareto, ki si jo je bil zapalil.

„Vrag te je obsedel! . . . Ali veš, kaj sem zmerom mislil? Tista žival, ki ima najponižnejši obraz in najmehkejše kremplje, je najbolj zverinska, najbolj neusmiljena! . . . Pojdiva!“

X.

„Čuj — saj sem ti že zadnjič rekel: kadar se napotim k svoji nevesti, se najprej napijem. Stopiva v krčmo!“

Zgodaj na večer je še bilo. Stopila sta v krčmo in tam se je Ksenofon upijani. Severinu se je zdelo, da pije nalašč: izlival je

kozarec za kozarcem, kakor v jarek. In ko sta se namerila k Olgi, so se mu noge opletale.

„Tako je prav!“ se je smejal Severin. „Zanič umetnik, ki ne pijančuje! Ali ti še niso pravili, da je Juri Šubic poglavitna svoja dela napravil v pijanosti? Ne vem, če je res; ampak pravijo tako in verjetno je! Saj lahko bereš: vino pospešuje fantazijo ter daje potuho predrznemu srcu. Še jaz, ki nisem umetnik in ki tudi ne vem, čemu da je umetnost na svetu, še jaz sem pisal verze, ko me je vino omamilo!“

Ksenofon ga je prijel pod pazduho.

„Kanalja! . . . Nocoj boš videl . . .“

„Kaj da bom videl?“

„Nocoj boš videl . . . pripravi se!“

Stopila sta v izbo hrupoma, da se je Olga umaknila do okna.

„Nič se ne boj!“ je klical Severin. „Le brž vina, le brž čaja in žganja!“

Ksenofon je omahnil do nje.

„Duša, dušica, Olga, Olgica . . . le brž vina, le brž čaja in žganja!“

Umikala se mu je od stene do stene, vsa prebledela, trepetajoča.

Ko je pobegnila v drugo izbo, se je Ksenofon z režečimi usti in motnimi očmi okrenil do Severina.

„Ali si videl?“

„Videl sem!“ se je smejal Severin. „Le veseli bodimo, dokler nas je še kaj! Le klatimo jabolka, kolikor jih je in kjerkoli so! . . . Sploh pa — ali ni Olga prijetno dekle?“

Ksenofon je sedel na divan.

„Daj mi pijače!“

„Tako pride!“ je rekel Severin; strog in srep je bil njegov pogled, ko je gledal proti durim.

Prišla je; lica so bila bleda, oči zakrnavele.

„Pomisli, Olga, nevestica!“ jo je pozdravil Severin. „Pomisli, kakšno je nocoj uganil najin tovariš Ksenofon! Rekel je, da nama bo povedal zgodbo, kako je meni nevesto jemal! . . . Kaj praviš?“

Hotela je postaviti steklenico na mizo, pa je padla steklenica in so padli kozarci.

„Nerodnica!“ je vzkliknil Severin ves prestrašen. „Brž po drugo steklenico in po druge kozarce!“

Olga je šla, Severin se je potr in vljuden okrenil do tovariša.

„Ne zameri . . . tako gospodinjo imam! Mlada je še, pa sem uverjen, da se popravi!“

Ksenofon mu je gledal v obraz in je dolgo molčal; nazadnje je vprašal.

„Vse se mi zdi, kakor najbrž je; ali rad bi slišal tudi iz tvojih ust, kaj da nameravaš!“

„Ali še ne veš?“ se je začudil Severin. »Zmerom sem sodil, da so umetniki bistrejši ljudje! Da ti povem, praviš?“

„Povej!“

Nocoj ti lahko razodenem, čas je! Nameravam, da te spravim še letošnjo zimo v bolnišnico!“

„V bolnišnico?“

„Da. Med tiste, ki gledajo s slepimi očmi!“

„Če nočem?“

„Prepozno je. Spočetka si se prav pošteno branil, pa si omahnil; tvoja kost je testo, tvoja kri je dežnica. Tudi brez moje milosti pojdeš po tej žalostni cesti, ki sem ti jo bil pokazal!“

Ksenofon je strmel na mizo.

„Tudi meni se zdi, da pojdem po tej cesti! Ali ko veš, kako da je — čemu me mučiš? Še mesar ubije vola na en mah... čemu si me vabil nocoj?“

Severin se je nasmehnil.

„Zato, da te osramotim. Kjer je bil greh, tam bodi pokora in večna smrt!“

Olga je prinesla drugo vino.

„Pijta!“ je ukazal Severin obema. „Pa tako sedita, kakor sta zadnjič sedela! Rad gledam take pare... ljubim pomlad in mladost, ker sem filistejec! Ti, Ksenofon, pripoveduj svojo zgodbo!“

Ksenofon je popil dvoje kozarcev, pa je omahnil na divan.

„Hej, tovariš, kaj že tako zgodaj? Čuj, Olga, kaj je napravil najin tovariš, umetnik brez skrbi in brez pomislekov? Vse je prodal... takorekoč na dvorišče pometal... ostala mu je le postelja; tudi divan stoji še tam, ker ga nihče ni maral. Drugače pa je izba prazna, natanko sem se oziral nocoj... še svoje zapiske je prodal!“

Ksenofon je zamahnil, da bi ga udaril v obraz, pa je udaril na mizo.

„Sam vidiš!“ se je zakrohotal Severin. „Še zadeti ne moreš več! Pij rajši!“

Ksenofon je izpraznil tretji kozarec, pa je prebledel.

„Konec je, tovariš Severin... odpusti!“

„Kaj že?“ je vzkliknil Severin ves osupel. „Mislim sem, da bo do zime, ali pa vsaj do pozne jeseni!“

Ksenofon je položil glavo na mizo in je zadremal.

Takrat je Olga stopila čisto pred Severina, pokleknila je ter sklenila roke.

„Prosim te kakor Boga in sveto mater božjo . . .“

„Stran!“ je ukazal Severin.

XI.

Na spomlad se je Severin izprehajal s svojo ženo po zelenem drevoredu. Nenadoma se je domislil.

„Olga . . . tamle je moj prijatelj, v tisti beli hiši sredi zelenja . . . Daj, da ti pokažem svojega prijatelja!“

„Katerega?“ se je začudila Olga in se je v svojem srcu prestrašila.

„Zdravnik je; pošten in prijazen človek!“ je rekel Severin.

Šla sta.

Velik in tih je bil park, tihi so bili ljudje, ki so se skrivali pod kostanji.

„Kam?“ je vprašala Olga in je trepetala,

„Ne več daleč!“ se je nasmehnil Severin.

„Tisti paviljon tam!“ je pokazal zdravnik.

Stopili so v paviljon.

V ozki izbi je ležal človek na tleh. Noge je imel podvite, glavo je klonil do kolen.

„Kdo si?“ je zaklical Severin.

Polagoma se je glava zaokrenila.

„Jaz sem . . . tega naroda nečedni duh!“

Njegov obraz je bil sedemdesetleten, njegove oči so gledale belo, roke so se tresle na kolenih. Pa kakor je bil star in siv in slep, je za trenotek izpregledal. Na obedve pesti se je oprl in se je vzdigal.

„Dajte, ljudje božji, držite ga, dokler ne bom močan!“

„Ali pojdeva?“ je vprašal Severin.

„Pojdiva!“ je rekla Olga.

Ves miren in resen je bil njen obraz, molčala je vso pot.

Ko je drugi večer potrkal Severin na njene duri, je bila izba prazna.

„Olga!“ je zaklical.

Odgovora ni bilo, še njegov glas ni odmeval.

Treščil je z obrazom na tla.

„Olga! Olga! Olga!“

Edmond Rostand kot dramatik.

Friderik Juvančič.

(Konec.)

„Chantecler“! — Kdo ni čul njegove glasne pesmi?

Kaj je „Chantecler“? V svojem bistvu dramtiziran živalski epos, par lično zasnovanih basni, spretno združenih v obširno, morebiti celo preobširno celoto, ki učinkuje pred vsem s krasoto svojih liričnih mest, s fino, mestoma malo na široko razpredeno satiro in z briljantno verzifikacijo. Vsaka basen je seveda simbolizujoča in moralizujoča, tudi „Chanteclerove“ basni so. Motil bi se pa, kdor bi morebiti mislil, da je to delo prosta dramtizacija epizod iz srednjeveških „Aventures de Maître Renart et d'Ysengrin“. Rostandov „Chantecler“ je povsem moderno in samoniklo delo.

Tri vprašanja so se posebno razmotrivala zadnje dni, namreč: zakaj se je Rostand odločil za simbolizacijo in za tako težak način simbolizacije, način, ki se mu izza aristofanskih časov ni upal še noben dramatik do živega; dalje, kje je iskati inspiracije za Chanteclera, in sicer z ozirom na sujet in z ozirom na formo; slednjič, ali je Rostandovo moralizovanje potrebno in opravičeno.

Na nobeno teh vprašanj ni težko odgovoriti. Zakaj se je Rostand poslužil ezopske simbolizacije? Iz istega vzroka kakor Aristofanes. Rostandu služijo ptice, ose in žabe prav na isti način, kakor so služile pred dvetisoč in toliko leti duhovitemu grškemu satiriku. Tudi Aristofanu ni bilo težko imenovati Kleona Kleona ali Evripida Evripida — kadar se mu je to zdelo umestno. Včasih pa je rajši generalizoval. In kaj je za tako generalizacijo prikladnejšega, tipičnejšega, kakor so živali s svojimi obče znanimi značaji, s svojimi vsakemu otroku znanimi vrlinami in slabostmi. Razen tega ne smemo pozabiti, da je hotel Rostand podati v svoji komediji verno sliko današnjih razmer, in sicer v verzih, kajti Rostand piše samo v verzih. In verzi se slabo čujejo, ako jih govori na odru gospod v fraku ali dama s klobukom „dernier cri“. Vsak historični kostum pa bi bil prestavil

milieu vsaj za sto, dvesto let nazaj, onemogočil bi rabo jezika, ki se govori danes v pariških salonih in na pariških boulevardih, ter prečil žgočo ironizacijo modernega snobizma, demimondstva, skratka vsega, čemur je posvečenih v „Chantecleru“ toliko pikrih, a pravičnih besed. Rostand bi ne bil mogel najti boljše rešitve svojega problema, kakor jo je našel. Z ezopsko simbolizacijo je omogočil prosto gibanje kakor lirizmu tako sarkazmu, odprl je vrata najprostejši generalizaciji, obenem pa je pridobil za oči pestro, bujno sliko, ki učinkuje originalno in daje vsemu delu nekako klasičen značaj.

Kje je našel Rostand inspiracijo za svoje delo? Naivno bi bilo misliti, da ga je navdušilo edino kurje dvorišče poleg njegove vile v Cambu, dasi se je v svoji porednosti sam izrazil nasproti radovednim reporterjem, ki so ga sedem let nadlegovali zaradi „Chanteclera“, da je glavni vir njegovi komediji sosedovo gnojšče. Rostandov predmet je seveda moderna družba. Tudi Rostand je produkt milieuja. Na obliko „Chanteclera“ pa so vplivali trije časovno drug od drugega zelo oddaljeni faktorji: v prvi vrsti že imenovani srednjeveški „Roman de Renart“, v drugi Cyranova dela in v tretji Aristofanes.

Srednjeveški živalski epos pri nas že iz nemške književnosti vsakdo pozna. Manj znan utegne biti Cyrano de Bergerac, duhovit mislec sedemnajstega stoletja, katerega spise je bil Rostand zaradi svoje heroične komedije istega imena gotovo natančno študiral. V poštev hodi tu osebito Cyranova „Histoire comique des États et Empires du Soleil“, v kateri igrajo ptiči važno vlogo.

Cyrano je ptiče oboževal, bili so mu simbol prostosti in resnice. Za kar jih je posebno zavidal, to je letanje. Cyrano je bil menda med prvimi Francozi, ki so se — teoretično — bavili z izumom aeroplana. V Aristofanu je bil čital, da se je Sokrates s svojimi učenci — poredni grški komediograf ima namreč vso to družbo za nekoliko eksaltirano, prismuknjeno — izprehajal na letalnem stroju v oblakih. Čital je bil tudi o Kopernikovih in Galilejevih izumih. Kaj torej čuda, če se mu je rodila srčna želja priti na solnce ali vsaj na luno. Prvi skromni poizkus se mu ni obnesel. Napolnil je bil namreč pred solnčnim vzhodom veliko število med seboj zvezanih steklenic z roso in jih dobro zamašil. Pod vplivom solnčnih žarkov se je rosa hotela posušiti in je vzletela s steklenicami in Cyranom vred proti oblakom, dalj pa tudi ne. Sokratov duh, ki ga je bil menda Aristofanes v oblakih pozabil, je prinesel drznega aviatika zopet na zemljo nazaj. Druga

izumitev je bila boljša, modernim aeroplanom podobnejša. Ž njo je prišel Cyrano do lune in tudi do solnca. Na solncu pade v oblast ptičjih duhov, ki ga kot neznanega pritepenca postavijo pred poroto. Javna tožiteljica — pravkar z zemlje dospela obstreljena jerebica — se spominja, da je videla tam doli slična bitja z imenom ljudje. „To je kaj smešna družba“, — pripoveduje ptica — „družba, ki bi rada zaslužnila ptičji rod. Ljudje sploh ne mislijo na drugo kakor na robstvo. Iz bojazni, da bi suženjstvo moglo nehati, prodajajo drug drugemu svoje pravice. Mladi so sužnji starih, ubogi bogatih, kmetje gospodov, knezi kraljev in kralji sami si krpajo postave, ki se jim jih je držati, samo da niso prosti in neodvisni. Iz strahu, da bi jim svoboda mogla nenadoma priti s kake strani, izumljajo ljudje bogove najrazličnejših vrst: zemeljske in podzemeljske, vodne in zračne, ognjene in lesene. Imajo se za nesmrtni, ne toliko iz bojazni do nebitja kakor iz strahu, da bi po smrti ne imeli nikake oblasti nad seboj.“

Cyranovi ptiči so torej govorili, govorili dosti duhovito, mnogo duhoviteje kakor ptiči v srednjeveškem živalskem romanu. Zato je več nego verjetno, da je Rostand v tej točki sledil svojemu klasičnemu kolegi, ki mu je bil par let poprej pomogel do nesmrtnosti in so mu njegove ideje morale biti že radi tega simpatične.

Iz Aristofana ima Rostand osobito žabe. Seveda jih upotreblja Aristofanes nekoliko drugače nego Rostand. Grški satirik meri z regljajočimi žabami na svoje brezokusne atenske someščane, ki nezmiselno ploskajo Evripidovim trivialnostim. Rostand si misli s svojimi krastačami banavze iz tolpe kritikastrov, ki bljujejo strup na slavčevo petje, ne toliko iz neumevanja kakor iz nevoščljivosti in hinavščine.

Zakaj Rostand moralizuje? Ali se moralizovanje sploh spodobi modernemu Francozu? Tako vprašujejo tisti, ki poznajo to delavno in žilavo ljudstvo samo z boulevardov in iz kavaren, tako vprašujejo osobito tudi tisti, ki se čutijo s krastačami zadete. Edmond Rostand je strogo resen umetnik v genru Molièrovem in Corneillevem. Skrajno zoprn so mu izrastki modernega življenja, za katere ima francoski vokabular imena: snobisme, dandysme, demimonde . . .

„Chantecler“ je drama življenskega boja. Petelin je človek, ki živi za svoj poklic in ki ima zaupanje v samega sebe, v svojo moč. Pozabiti ne smemo, da stoji petelin v francoskem narodnem emblemu. Galski petelin je simbol viteštva, samozavesti, ljubezni do rodne zemlje:

Je ne chante jamais que lorsque mes huit griffes
 Ont trouvé, sarclant l'herbe et chassant les cailloux,
 La place où je parviens jusqu'au tuf noir et doux!
 Alors, mis en contact avec la bonne terre,
 Je chante! . . .

Chantecler ljubi vse, kar je domačega, narodnega, poštenega, in sovraži malodušnost, nizkost, lahkomišelnost, skratka vse, kar razkraja in uničuje narodovo silo. Njegov „panache“ je rdeč:

. . . . mon panache est en chair!

Galski petelin ne poje, kadar solnce vzhaja, ampak solnce vzhaja in tema beži, ker on poje:

Et quand le ciel est gris, c'est que j'ai mal chanté!

Njegov klic je glasen, jasen, navdušen, zapovedovalen:

Obéis-moi! Je suis la Terre et le Travail!

Kako mogočno doni njegova Solnčna himna:

Je t'adore! Soleil! ô toi dont la lumière,
 Pour bénir chaque front et mûrir chaque miel,
 Entrant dans chaque fleur et dans chaque chaumière,
 Se divise et demeure entière
 Ainsi que l'amour maternel!

Gloire à toi sur les prés! Gloire à toi dans les vignes!
 Sois béni parmi l'herbe et contre les portails!
 Dans les yeux des lézards et sur les ailes des cygnes!
 O toi qui fais les grandes lignes
 Et qui fais les petits details!

Chanteclerovi protivniki so sove, mačke, nočna golazen sploh. Njih himna proslavlja smrt, kri, noč:

Vive la tendeuse des toiles,
 La grande nuit dont les étoiles
 Sont le seul tort,
 Car des regards sont inutiles
 Lorsqu'en nos ongles rétractiles
 Un col se tord!

Liki rdeča nit se vleče skozi dramo Kosov žvižg. Kos je zastopnik sterilne persiflaže, skepticizma, ironije. On ne veruje ne v Petelina, ne v njegovo petje, ne v Zemljo in ne v Solnce. V svojih kretnjah posnema lahkoživega Vrabca, toda Petelin ga zavrne:

Ah! tu veux l'imiter, ce fou qui fait des niches,
 Mais de l'Arc de Triomphe habite les corniches
 Et les trous de la barricade! Le Moineau
 Qui chante sous le plomb et rit devant la broche?
 Il faut savoir mourir pour s'appeler Gavroche!

Lepa Fazanka je Chanteclerov zli duh. Na njej ni nič solidnega, francoskega. Nekam orientalske manire ima in ž njimi spravi Chanteclera za nekaj časa docela iz ravnotežja, na rob propada. Nji na ljubo gre Petelin k naduti Pegatki v gostje, kjer se iz njega norčujejo, kjer ga malone uničijo.

Pegatka je demimondka velikega stila. Vse, kar ima svet namišljeno duhovitega, visokonosega in našemljenega, se shaja pri nji. Njen salon je torišče „d'une élite kaléidoscopiquement cosmopolite“. Pred vsemi treba omeniti gizdavega Pava, ki je največji snob v deželi in govori navadnim ljudem neumljiv žargon:

Je suis Prêtre-Pétrone et Mécène-Messie,
 Volatile volatilisateur de mots,
 Et que, juge gemmé, j'aime, emmi mes émaux,
 Représenter ce Goût dont je suis

Odlična družba najplemenitejših petelinov se je bila odzvala Pegatkinemu povabilu. Prišli so iz daljne Kine, iz Indije, iz Rusije:

. Oh! l'âme slave!

Ta je brez repa, oni brez podbradka. Tretjega predstavijo:

Le Coq sans croupion!

In navdušena Pegatka zakokodajska, vsa iz sebe:

. Il n'a pas de derrière!
 C'est le couronnement de toute ma carrière!

Seveda prisegajo visoki prišleci na različno vero, pripadajo različnim „šolam“. Ta poje kikiriki, oni kokoriko:

On est cocoriquiste ou bien kikiriquiste!

Vsi bi radi vedeli, kakšnega prepričanja je Chantecler. Mlad dandy ga izziva:

Le seul vrai chant français, c'est Coquedodledow!

Kozmopolit pa dostavi:

Et moi, je mêle tout: Cocaricocacou!

Užaljen zdihne Chantecler:

Qu' est-ce que ces Chinois, ces Turcs et ces Arabes
 Sont arrivés à faire avec quatre syllabes?

Žolna je zastopnica tesnosrčne profesorske kritike. Njen govor je učen:

Les oiseaux parlent grec depuis Aristophane.

Zanimiv je prizor v gozdu, kjer stojita Petelin in Fazanka pod otlim drevesom, iz katerega moli dolgi Žolnin kljun. Fazanka, ljubosumna na Jutranjo zarjo, ki je Petelin ne more pozabiti, ga kara:

Plus qu'Elle je voudrais que tu m' adores!

Le Pivert.

. Rasses!

La Faisane.

. . . . Il met trop son bec entre l'arbre et l'écorce;

Mais c'est un grand savant, très fort

Med prizori, ki se dosti dobro čitajo, ki so pa pri estetično čuteči pariški publikí provzročili glasan protest, treba omeniti prizor v četrtem aktu, kjer cedijo Krastače svojo slino na korenine drevesa, ki na njem prepeva Slavec:

Le Rossignol.

Je chante! Car les ciels trop beaux

Le soir qui tient, dans la venelle,

Les Crapauds.

C'est nous qui sommes les Crapauds,

Nous crevons dans nos vieilles peaux!

— — — — —
. . . . Engluons l'écorce avec nos petits bras

Et bavons sur le pied de l'arbre

* * *

„Cyrana“ „Chantecler“ gotovo ne doseže, ali ž njim ga tudi v nobenem oziru ne gre primerjati. „Chantecler“ se bo brezdvomno vedno gladkeje čital kakor pa v gledišču poslušal. Rostand ga je bil izpočetka tudi izključno kot knjižno dramo zasnoval. Kot teatralika z dušo in telesom pa ga je mikalo spraviti delo vendarle na oder in priznati se mora, da se mu drzni poizkus ni slabo posrečil.

Eno pa je treba poudarjati: „Chantecler“ zahteva od umetnika in od gledalca zelo mnogo in more njegova uprizoritev le potem uspeti, ako so vse vloge v rokah izurjenih igralcev in ako se je bila igra v celoti in v podrobnostih skrbno pripravila. V pariškem „Théâtre de la Porte Saint-Martin“, kjer nastopa v „Chantecleru“ do dvesto oseb, kjer se je zanj malone ves oder prenovil in so stroški za prvo uprizoritev znašali nad pol milijona frankov, kajti

tehnične priprave zanjo so se vršile dve leti in so se bavili z izumom kostumov, s slikanjem dekoracij i. t. d. prvi francoski umetniki teh strok, — v tem gledališču polni živalska drama izza svoje premijere, ki se je vršila dne 7. februarja t. l., vsak večer hišo. Žalibog pa je Rostand dovolil uprizarjanje „Chanteclera“ še nekim potujočim družbam, ki z nezadostnimi sredstvi in brez potrebnih priprav v zgolj spekulativne svrhe prirejajo predstave te izredno težke drame od mesta do mesta. O kaki umetniški vrednosti teh predstav iz obrazloženih vzrokov seveda ne more biti govora. Propasti bi morale, tudi ako bi se vršile pred literarno in jezikovno boljje naobrazeno publiko, nego je ona, ki ob takih prilikah polni gledališča nemških in drugih mest.

Med najbolje uspele točke drame spada krasni prolog, ki ga spremlja pri zakritem odru ves scenski aparat in ki zahteva že sam izvajanje, kakršno morejo podati le najboljša gledišča. Dejanje teče najlepše v prvem aktu, v katerem čujemo veličastno „Himno na Solnce“. V drugem aktu je nepopisno lepo izveden prizor solnčnega vzhoda, ki po soglasni sodbi francoskih kritikov nima vrstnika v dramski literaturi. Skoro vse tretje in začetek četrtega dejanja je izpolnil pesnik s satiro, ki je že pri glavni skušnji publiko nekoliko utrudila in ki jo je bilo treba za premijero spraviti v prave meje. Nimium nocet! Druga polovica četrtega dejanja se zopet povzpne v zračne višine Rostandove lirike in dostojno zaključi pomembno delo.

Z naslovno vlogo je imel Rostand nesrečo, ker je starejši Coquelin, za katerega je bila pisana, med pripravami za skušnjo nenadoma umrl, ne da bi bil za svojo stroko zapustil na Francoskem istovrednega naslednika. Rostand je mislil nekaj časa na Féraudyja, pozneje pa se je odločil za Guitryja, ki je v liričnih momentih izboren, sicer pa seveda ne doseza Coquelina.

„Chantecler“ se že prevaja na razne kulturne jezike, vendar je dvomljivo, ali se bo dalo to v ideji in izrazu tako specifično francosko delo kdaj z užitkom čitati v kaki nefrancoski prireditvi. Preлагatelj, ki pesnika ne bo dosegel, pa naj se tolaži z besedami, ki jih je zapisal Edmond Rostand, čuteč, da ni dosegel samega sebe:

Sache donc cette triste et rassurante chose
Que nul, Coq du matin ou Rossignol du soir,
N'a tout à fait le chant qu'il rêverait d'avoir!

Iz prazgodovine zemlje.

Prirodoslovni pogovori.

Spisal dr. Pavel Grošelj.

III.

Kako se lupi zemlja; na ognjeniških sledovih; revolucije zemlje; tihi utripi.

zvezdah sva iskala zgodovino naše zemlje. Njena lastna solnčnožarka luč nama je sijala jasno in določno v preteklost. Visoko iz zvezdnih perspektiv sva zrla na njeno mladost, dokler nisva v temi izgubila svetle niti razvoja.

Tedaj pa sva kot nekoč Kolumb pristala iz vesoljstva na tem novem otoku v brezbrežnem morju svetovnega etra.

In zgodilo se je nama kot raziskovalcu, ki je v novem Kolumbovem svetu z lopato prekopal mehikanska tla in v njih našel zakopano in ohranjeno kulturo davne, dotlej nepoznane dobe Aztekov. Važne zgodovinske dokumente sva našla v zemeljskih skladih: okamenine.

Kot velikansko rožno popje ali ogromno čebulo so si tedaj predstavljali geologi našo zemljo. Iz lupinastih kamenitih plasti so si mislili sestavljeno njeno skorjo, v središču lupinaste kože pa valovi razbeljenotekoča lava, zemeljsko jedro.

V vsaki taki lupinici ležita pokopani posebna favna in flora, ki nam torej pričata o posebnem veku v razvoju zemlje. Kolikor raznih lupinic bi torej lahko odlupili raz zemeljski obok, v toliko različnih vekov moramo razdeliti prazgodovino naše zemlje.

In v vsakem veku je kipelo po zemlji drugačno življenje.

Končno pa bi na dnu prispeli do lepo se svetlikajočega kristalastega olupka, v katerem ne nahajamo nikake življenske listine več. — Stopili smo v pravek naše zemlje, ko še ni klilo po njenem površju življenje, in ta zadnja, lepo kristalasta lupinica je ona prvotna kožica, v katero se je odela razbeljena zemeljska obla, ko se ji je ohladila površina tekom dolgih eonov.

Tako so olupili geologi zemljo v zgodovinske olupke; pri vsakem posameznem pa so obstali in se osupli vprašali: „Kaj

neki se je godilo na zemlji med dvema takima olupkoma? Kje pač leži vzrok temu nenadnemu presledku, tej ostri diarezi v zgodovini zemlje?“

V istem času pa je šel mladi genijalni geolog Buch daleč po svetu. V solnčopestri Italiji je gazil po mrtvosivem pepelu Vezuva, po brezupnih enoličnih obronkih strjene lave mu je begalo oko. Preko brezlične osrednje francoske planote je nameril korak, trkal s kladivom ob zemeljsko skorjo ter jo povpraševal po važnih problemih. Vsekrížem je obhodil njene ugasle ognjenike — in slednjič se je iz teh mrtvaških pokrajin, ki so mu govorile o hudih kritičnih časih naše zemlje, rešil v poezijo in barvne kontraste divnih Kanarskih otokov. Toda tudi tukaj ga ni mikala pokrajina, fantastna v svojih konturah, v žrelih ognjenikov si je zapiral razgled na lepo prirodo.

Tam daleč v Ameriki pa je tedaj Humboldt prvokrat občutil grozo in trepet potresa v Kumaní in na orjaški ognjenik, pokrit z večnim ledom in snegom, na Chimborazo je krenil svojo pot. Skozi celo Ameriko ga je gnalo hrepenenje in vsepovsod mu je iskalo oko sledov o vulkanskih izbruhih.

Na jeziku vseh znanstvenikov pa je tedaj ležala grozna beseda, in Cuvier jo je slednjič smelo izustil: katastrofa!

S krvavim sijajem je posvetila ta beseda v preteklost zemlje:

Ognjeniki so odprli pošastna žrela in bruhajo iz sebe lavo in pepel. Zatemnelo je solnce od vseobsežnih oblakov vulkanskega prahu, potoki razbeljene lave žare v krvavem svitu v temno noč kot daljne goreče grmade. Zemlja valovi in poka, slemena gorá se pod pritiskom eruptivnih sil dvigajo iz nižin. Z grabežljivimi rokami pljuska morje preko kontinentov; kopna zemlja, dvignjena od titanskih rok, se vzpenja iz morskih globin. Divji viharji in bliski se krešejo v ozračju.

In kakor sta ob izbruhu Vezuva mesti Herkulanum in Pompeji z vso svojo kulturo našli grob v visoki plasti vulkanskega pepela, tako je v tej vesoljni katastrofi končalo življenje tedanjih dni, popokopano od razdivjanih prirodnih sil.

In nato — spet tiho vse — končan pokop! —

To so bili po mnenju Cuvierja oni presledki med dvema lupinama, dvema vekoma zemeljske zgodovine.

To so bile one velike diareze v visoki pesmi življenja na obli našega planeta.

Vsak zemeljski vek je končal s tako strašno revolucijo zemeljske skorje, in ko se je polegel njen vihar, je zasvetila zarja novi dobi življenskega razvoja.

Na grobišču je vzrastel nov, popolnejši zarod od prejšnjega in čakal svoje usodne dopolnitve.

Po zadnji taki katastrofi se je narodil človek in današnje živalstvo ter rastlinstvo; nastopil je najnovejši vek zemeljske zgodovine.

Kako slabo se je prilegala ta katastrofna teorija, ta drugi izboljšani in pomnoženi natis vesoljnega potopa, v mirno veličastvo prirode! V nemoteni harmoniji plešejo gigantska solnca po prostoru, planeti in lune ter naša zemlja z njimi hite svojo tiho varno pot; trdna skorja se boči pod nami, v neizpremenljivi mogočnosti se prožijo po nji gorovja, morje se peni v strogo začrtanih obalah in življenje kipi vsepovsod in čaka, čaka neomajno zaupljivo vsak dan svojega solnca.

Kaj zato, če se danes utrga preperela skala v gorovju in zabobni v nižave; naj odnese deroča reka izpod žuljavih rok košček obdelane rodovitne zemlje, naj zatrepeče ploščica zemeljske skorje in poruši v silovitem potresu trudapolno delo tisočletij, naj zažari v pogubnem žaru cela vrsta vulkanskih žrel: kdo naj bi se vznemirjal ob takih bornih utripih prirodnih sil; z železno vztrajnostjo bo zamašilo življenje vrzeli, ki so jih zasekali v njegove vrste.

Katastrofna teorija deluje z dandanes nepoznanimi gigantskimi in hipnimi silami, v prirodi pa zapazimo le počasne in neznatne utripe zemeljskih sil.

In od teh bornih utripov so nekoč umrle gigantske Cuvierjeve sile.

IV.

Gugalnica zemlje; ob Niagari; mali stavbitelji; Lyellov ključ; kameniti popek.

Ob Neapeljskem zalivu stoje v Puzzuoli razvaline prastarega svetišča *Serapis*: ostanki porušenega zidovja, zlomljeni in zvrnjeni stebri, izmed teh razvalin pa štrle kot ponosne jelke trije vitki, nedotaknjeni stebri v nebo. Toda tudi vanje je že vrtal zob časa. Tja do višine dobrih treh metrov so stebri gladki, nerazjedeni, nad to višino pa zapaziš ves preperel in razjeden pas, višji od doraslega moža. Kot od kamenoseka so navrtani kameniti stebri z gladkimi, okroglimi rovi in izvedeno oko spozna takoj v teh rovih razruševalno delo morskih školjk: živih svedrov. Iz teh v skalo izvrtanih hieroglifov pa čita geolog zanimivo zgodovino.

Ko se je jelo rušiti svetišče v prah, je ruševina zasula stebre približno tri metre visoko, — nato pa je jela utripati zemlja — tiho

in počasi — niže in niže — in morje je zalilo kraj, kjer so nekoč goreli darilni ognji Serapisu. V stebrih pa so iskali zavetišča morski živi svedri in si izvrtali vanje varna skrivališča.

Pravcato povodenj so provzročili nekoč ti podvodni svedrovci, ko so v Holandiji prevrtali kamenite obmorske nasipe in tako odprli valovom vrata nastezaj, da so se v jeznem vrelcu razlili preko človeških bivališč.

In zopet je dihnila zemlja, — tiho in počasi — više in više so se ji bočile prsi, in Serapisovo svetišče se je dvignilo kot kopna zemlja zopet izpod valov.

V lahnih utripih, brez katastrof, je zamenjala priroda dvakrat morje in kopno zemljo, le mali potresni sunki so včasih označevali tiho delo prirode. —

* * *

— Na mostu sva! — Na oni v grozničavi višini razpeti železni brvi, ki vodi mimo razpenjenega valovja Niagare. Preko široke, skladovite kamenite plošče se vrtoglaví voda v prepad, da trepečeta ozračje in zemlja kot leseni krov ladje od utripov parnega stroja.

In ko hiti voda v tem strahovitem navalu preko kamenitega roba, ga kruši in trga, razjeda in izpodkopava. Širok žleb se je na ta način zajedel v sredino navpične skale tamkaj, kjer se strmoglavljajo vodene mase preko skale navzdol. Za par decimetrov se poglobí vsako leto ta žleb in za toliko se torej pomakne slap Niagare vsako leto nazaj.

In sedaj se ozri z najine brvi na desno! Ta nepregledno dolgi, od strmih skal omejeni prepad, ki je navpično zasekan v trdi kamen in po katerem v veličastnem toku hiti zopet pomirjeno vodovje Niagare, glej! to je pot, ki jo je prehodil slap tekom dolgih sedem tisoč let. Še dobrih 14.000 let in slap se bo prekopal skozi ploščo tja do velikega rezervoarja svojih vodá, do jezera Erie — in konec bo čudoviti prirodni prikazni!

Ni se hipoma pogreznil in zopet dvignil iz morja Serapej v enem izmed kritičnih dni zemeljne preteklosti, ni se preklala ta veličastna skalna raza Niagare v strašnem času Cuvierjevih katastrof; z o b č a s a je izgledal v skalo to dvanajst kilometrov dolgo brezno; vso pokrajinsko sliko so izpremenile prirodne sile z mirnim delom le šum Niagare je bučno pel veličastno pesem vztrajnega dela.

In odzvalo se je tej pesmi bučanje valov ob koraljnikih Južnega morja. —

* * *

— V nepregledne dalje beži valovita morska ravan kot misel, ki se nikdar več ne vrne. Vsa temnomodra je, kakor bi se bila opojila z barvo azurnega neba. Svetlozelenkasti loki prosevajo skozi gladino liki ornamentih ogromnih palmovih mahál in se združujejo tam zunaj na morju v mogočen krog; srebrni pas ga meji proti odprtemu morju, v pene razpršene krone vitkih valov. Sredi tega čudovitega kroga pa počiva v mirnem vodovju samotni otočič.

Obstaniva s čolnom na enem izmed zelenih pasov. Kot kristal je voda prozorna — in tik pod nama se odpira nov čudesen svet.

Belkaste skale padajo pod nama v nevidno morsko brezno, ne morda brezlike masivne stene, ne! — iz drobnih paličic in ploščic, stebričkov in iglic so zvarjene — nežne in drobne kot beneški filigran.

In iz vseh oken in luknjic te gotske palače nas pozdravljajo nje prebivalci in graditelji: modre in rdeče, zelene in rumene glavice in zvezdice, mehke živalice koralje.

Morske zvezde raztezajo po stenah svoje lene ročice, drobni rački begajo in se skrivajo preplašeni po hodnikih, ko se je nanje kot pšica sprožila sipa z vencem ovijajočih se rok.

S tisočletnim delom so zgradile drobne živalice ogromne apnene stavbe.

Ob obrežju celin in otokov, kjer globina vode ne presega 50 metrov, se nastanijo nežne koralje; na milijone in milijone se razmnože in vsaka si zgradi v svojem telescu majhno apneno ogrodje in tako vzraste iz milijard poedincev v lepem združenem delu prostran podmorski hrib iz apnenca. Koralje pri dnu umirajo druga za drugo, vrhu griča pa kipe in gradijo nove, dokler ni stavba dosegla morske gladine. Kakor se dvigajo zidarji pri stavbi hiše na zunanem ogrodju vedno više in više, tako izumirajo koralje v dozidanih spodnjih delih svoje stavbe in le ob vrhu okopa klije življenje in delo.

Taki koraljni okopi obdajajo cele kontinente in obširna otočja tropičnega morja.

Iz plitvega morskega dna se dviga tak koraljnik proti morski gladini, kot da bi iztegoval roke proti svetlobi.

Našli pa so v tropičnem morju koraljnike več tisoč metrov globoke in daleč okoli njih ne zapaziš niti pedi kopne zemlje; zunaj v širokem morju, daleč od otokov in celin, samevajo te čudovite stavbe.

Več tisoč metrov pod morskó gladino naj bi bile torej jele graditi koralje te orjaške okope? Kako vendar? Saj koralja niti

sto metrov pod morsko gladino ne more uspevati, ker tamkaj ne najde več zase potrebnih živlenskih pogojev.

Darwin je rešil to, čudovito uganko.

Tu, kjer danes zija globoko morsko brezno, je nekoč valovilo plitvo morje in čreda otokov se je solnčila v južnem dnevu. Korajljne živalice so se nastanile po plitvinah ob obrežju in zasnovalle svoje trdne okope.

V stotisočletnih utripih se je nižalo morsko dno, globlje in globlje se je nagibala zemeljska skorja; v stotisočletnem delu se je višala koraljna stavba, više in više solnčnemu dnevu nasproti.

In sedaj se zamisli v duhu v to gigantsko borbo življenja!

V vrtoglave globine se potaplja morsko dno in ž njim koraljni okopi, v neizprosno smrt vabi morje koralje, toda kakor potapljaajoči se človek iztegujejo živalice svoje ročice proti morski gladini.

Kolikor temelja jim je požrlo morsko brezno v tisočletjih, toliko višine so dogradile z neumornim skupnim delom; in ko je morje že davno pokopalo otoke v svojo noč, koralja se še koplje v valovih, razžarjenih od južnega solnca, in z neutrudnim delom kljubuje poginu.

In sedaj se ozri na Keopovo piramido in Eifflov stolp, — in rdečica sramu naj ti zalije lica!

Tako triumfira življenje nad prirodnimi silami in z dolgotrajnim delom je zgradilo pod morjem ogromne stavbe iz koraljnega apnenca.

Nikjer pa ne zapazimo one brutalne Cuvierjeve borbe; ne z hipnimi katastrofnimi izbruhi, s počasnim trajnim delom se vrše izpremembe v naravi.

Da, nekaj veličastnega in mogočnega je skritega v naravi, toda to veličastvo se ne pojavlja v brutalni, trenutni moči — temveč v trajnosti njenih sil.

Ne v intenzivnosti, temveč v ekstenzivnosti prirodnih izprememb leži ključ do zgodovine zemlje.

Anglež Lyell je odprl s tem ključem zemeljsko preteklost in tedaj smo zazrli pred seboj giganta, ki je držal zemljo v rokah in ji preobražal lice: Čas!

Niagara in koralje ter utripi zemeljne skorje pa so orodje tega giganta.

Vsak košček kopne zemlje rušijo in trgajo, drobe in meljejo prirodne sile; deroče reke nosijo s seboj vse ostanke tega razdirajočega dela in jih odlagajo ob obrežju kot prod; najdrobnejšo mel pa poplakne gibki val ter jo odnaša na svojih ramenih morju v

naročje, in na njegovem dnu se usedejo nežni drobci v prostranih mogočnih plasteh podmorskega blata.

Tako razdira voda na kopni zemlji, na dnu morja pa gradi in zida. In pridruži se ji tamkaj na milijone malih stavbiteljev, koralj in drugih živalic, ki ji s svojimi apnenimi in kremenčastimi hišicami pomagajo graditi visoke sklade.

In tako bo slednjič grabežljivi val splaknil zadnjo trohico kopne zemlje — in jo odložil na morskem dnu.

— Toda zemeljsko srce utriplje!

Vedno bolj se hladi in krči zemeljsko jedro in njena suknjica, skorja, ji postaja preohlapna. In jame se gubati kakor koža ostarelemu človeku.

Tu se niža in izginja starodaven kontinent pod morsko gladino, tamkaj se dviga morsko dno, in skladi podmorskega blata in živalskih stavb se vzpenjajo v mogočnih skalnih hrbtih iz morskih valov; kajti v tej dolgi, napregledni dobi so se sprijeli blatni drobci v mogočne kamenite sklade.

In zopet se zgane skalni hrbet novega kontinenta.

Preširok je postal in ne prilega se več dobro skrčenemu zemeljnemu jedru, sesedel bi se rad. Mogočni stranski pritiski in silni naponi se pojavljajo v prostrani plošči, in v nebotična podolžna gorovja se zgnetejo in zgubajo dosedaj vodoravno ležeče plasti, prepočijo in prelomijo se pod pritiskom gorotvornih sil, razbeljena lava priteče po razpokah iz zemelnega jedra in vulkani se nastanijo na njih vzporedno z gubami gorskih slemen.

Kot preperel obok se je razdrobila zemeljna skorja v posamezne plošče, in kadar se le nekoliko zgane katera izmed njih, tedaj biča njene prebivalce šiba potresa.

Tako se je v velikih potezah vršila zgodovina naše zemlje, seveda ne s tako razburjeno naglico, kakor sem jo očrtal gori v kratkih stavkih, temveč v mirnem veličastvu v teku dolgih, nešteti eonov.

V sedanjosti nas je učil Lyell iskati preteklost zemlje in v silah, ki še danes delujejo okoli nas, spoznavati vzroke njenih izprememb.

V neznatne utripe so se pod njegovim vplivom razblinile Cuvierjeve katastrofe, in stotisočletni čas jim je odvzel vso grozo in ublažil njih razdivjane sile.

Bujno življenje pa je klilo ves ta čas vseširom prostrane zemlje brez presledka. Rod za rodom je umiral in se nanovo porajal. Cela grobišča živalskih in rastlinskih mrličev so se kopičila na dnu

morij, jezer in rek, kjer je nešteto poginulih bitij našlo svoj grob. In prod ter blato sta jih ovila v svoje varne sarkofage in tako v svojih skladih shranila mnogoštevilne življenske novce prejšnjih dni.

Iz okamenelih, iz morskega dna v solnčne višave dvignjenih in nagubanih skladov so zgrajena malone vsa gorovja, dež in veter, solnce in led pa so razorali gube in iz njih modelirali vso romantično mnogoličnost in razkosanost gorskega sveta.

In če se ob priliki povzpneš na vrh Triglava in s kladivom potrkaš ob njegove skladovite stene, te iz razbite skale pozdravi okamenel prebivalec nekdanjega morja, izpod katerega so se nekoč dvignila tudi ponosna triglavska slemena.

Misli si, da se nenadoma pogrezne pod teboj ta kameniti triglavski temelj nazaj v materinsko morje in te pokoplje v njegovem blatnem dnu. Tako boš ležal v morskih plasteh kot neizbrisen zgodovinski dokument svoje dobe; novi in novi blatni skladi ti bodo zakrivali grob, nove in nove življenske vrste se bodo tekom milijon letij vrstile in nabirale druga nad drugo v plasteh nad teboj.

In če bi te nekoč z gorsko težo na prsih zopet dvignile gortvorne sile pod sinji nebesni obok, tedaj bodo razumna bitja, ki bodo morda povsem različna od nas živela v tisti daljni dobi na zemlji, spoznala tvoje okamenelo ogrodje in z neoporečno gotovostjo bodo trdila: „Tale plast kamenja se je zgradila na zemlji tedaj, ko je na njej prebival človek; v davno minulem ‚človeškem veku‘ leži njen izvor!“

In tako govore tudi geologi današnjih dni.

Iz prebivalcev, ki jih hranijo zemeljni skladi, sklepajo o davno odbeglih dobah zemeljne zgodovine.

V tri razdobja dele geologi zgodovino življenja na zemlji, in če prištejemo še oni nepregledni čas, ko zemlja še ni nosila živih bitij, tedaj so do danes pretekli zemlji štirje mogočni vek.

Četere velike veke pa delimo zopet v manjše dobe formacije ali tvorbe zvane.

Kot koncentrične lupinice se ovijajo plasti posameznih tvorb zemeljne skorje, toda ne širijo se enakomerno vseokoli zemeljske oble; vsaka doba je zapustila jasno kamenito lupinico samo tam, kjer je v tej dobi valovilo vodovje.

Kot cvetni listi v rožnem popju ovijajo formacije zemeljno jedro, vsak list pa hrani v sebi značilne življenske novce, nedvomne znake svoje preteklosti.

(Dalje prihodnjič.)

Pismo.

Spisal Milan Pugelj.

enjene moje čitalke in blagorodni čitalci naj mi oprostijo, da jim pripovedujem danes zgodbo, ki je v svojem jedru slična drugi, nedavno še z isto roko napisani. To pot imam posla s pismom svojega prijatelja, ki je bogataš in živi med svojci vendar nekako interniran v svojem grajskem bivališču na Savi. Pismo sem prejel včeraj in ga z majhnimi izpremembami, dotikajočimi se samih osebnosti, na tem mestu priobčujem. Izvolite, prosim, pozorno čitati!

* * *

. . . vrag ga dal! Vprašal sem ga, zdravnika namreč, kaj je z mojo ženo. Doma se seli z zofo na posteljo, s postelje na zofo, vse noči prevzdihuje, presedi na ležišču, vedno zvoni služkinji, ki na njeno povelje zdaj okno zastira, zdaj zopet razgalja, premika se dalje, kakor bi se morala vsak trenotek zgruditi, toži na vsak ogovor o grozovitih bolečinah v svojem životu, blede v lica in hujša kar vidoma. Ona je samodruga, to je resnica — in sicer četrty mesec. Ali iz tega ne izvira še nič. Spominjam se svoje sestre, spominjam se lastne matere in še cele kope sorodnic v enakem položaju, ali vsem skupaj ni bilo nič, dokler se niso iztekli običajni meseci in ni napačil njih čas. Vprašam torej zdravnika.

„Položaj je težek!“ — razlaga po preiskavi. „Gospa je silovito slabotna in jaz kratkomalo ne verjamem, da bi prenesla nalogo, ki je čaka!“ —

„Rešite jo torej te naloge!“ — svetujem in prosim.

„Nemogoče!“ — pravi on. „Postave so take, da je to izključeno!“ —

„Ali če ona umrje!“ — se zavzemam jaz.

„Na to se da misliti!“ — pravi on. „Ali ni gotovo! In če to ni gotovo, ne morem pomagati!“ — In se vnovič skliče na postave in njih strogosti.

Jaz, temperamenten človek, sem ves vznemirjen, butam se z dlanjo po čelu ob taki nelogiki, ob taki morali, ob takih postavah, letim do žene, ki ždi s trpečim obrazom v postelji, obiščem v

naglici tasta, ki vleče sivo brado in od same žalosti ne ve ničesar svetovati, se povrnem k zdravniku, zakolnem se, da ne bo dogodka, ki je čaka, nikoli preživela, a on se smehlja in pravi, da naj oprostim, ali da je v tem slučaju on tisti, ki se imenuje izkušenec.

Zopet na cesto, zopet domov in od tam v bolnišnico. V тамошnji pisarni me vidijo, kako sem zbežan, in mi zatrjujejo trije obenem, da mi bodo pomagali. Čisto gotovo je, da gospa ozdravi, ker je slučaj prav vsakdanji in neopasen. Vzamem izvoščka, spravim ženo s težavo v voz, jo peljem v bolnico in jo tam izročim v najboljšo oskrbo. Dopoldne se je to zgodilo okoli desete ure, po kosilu pridem tja in vprašam, če so jo že preiskali.

„Ne!“ — pravi s slabim glasom in pači obraz in se ne more premakniti. „Ob štirih me bodo!“ —

Drugi dan po kosilu mi pove, da je tudi prejšnje dopoldne niso preiskali, ampak šele drugega dne zjutraj.

„In kaj?“ —

„Prenesli me bodo!“ — pripoveduje s še slabotnejšim glasom. „Zdravnik je rekel, da ne spadam v ta oddelek, ampak v sosednjega, medicinskega, kjer zdravi drug primarij!“

In še ko pripoveduje, pride dvoje usmiljenk z nosili, jo naložita nanje in odneseta iz ginekološkega oddelka v medicinski oddelek.

„Kdaj jo bodo preiskali tukaj?“ — vprašam eno od nosilk.

„Jutri, gospod!“ — mi odgovori. „Ob osmih zjutraj!“ —

Meni je grozno. Moja žena je tako slabotna, tako neskončno drobna, tako bleđa, pa se mi vseeno smehlja in išče moje roke. Pripoveduje mi: „To ni zaradi tega, zaradi prestolonaslednika, kakor si se šalil, ampak zdravnik je rekel, da so moje ledice bolne. In sploh moj koš, ves koš!“ — In se smehlja, ali to je nepopisno grenko, ni mogoče gledati, prenašati. Poslovim se, na stopnicah začutim solzo v svojem očesu, pogledam, če me kdo vidi, in jo naglo obrišem izpod naočnikov. Zdaj mi je žal, ker sem jo zapeljal v bolnico. Prej je bila vajena vedno mene poslušati, se zabavati z menoj, se smejati mojim dovtipom, a zdaj je sama, zapuščena, kakor izločena iz človeške družbe. In sredi vsega se domislím najinega svatbenega potovanja, morja, ki sva se po njem vozila v svetlem solncu, nje, ki je sedela pred mano in vsa upehana in vesela veslala, valove, ki so šumeli naokoli in pljuskali ob čolnova rebra, sinje daljine, bleščeče palače v pristanu, in solnca, ki je sijalo, tako sijalo, kakor še nikoli prej v življenju. Zelo žalosten sem.

Tretji dan komaj čakam, kdaj pride ura obiska. Ko udari poldne, že prestopim prag, hitim na vrt, zavijem na desno in v medicinski oddelek. Stopam naglo po stopnicah kvišku, pridem do njene izbe, odprem brez trkanja vrata in stečem k njej. V tem trenutku mi je vse jasno: slabša je.

„Kako?“ — vprašam.

Ona gladi mojo desnico in njena roka je mrzla. Kakor bi vlekel s snegom preko kože. Njen glas je tišji kakor včeraj.

„Prenesli me bodo nazaj!“ — pravi. „Iz tega oddelka nazaj v ginekološkega. Najprej treba odpraviti prestolonaslednika!“ — Pri teh besedah se ljubeznivo nasmehne in me gleda vdano in žalostno. „Potem me prenesejo nazaj in zdravijo tukaj dalje!“ —

Nekaj zakipi v meni, prime me volja, da bi vstal, letel do prvega človeka, ki ima z mojo bolno ženo sploh kak posel, in ga oklofotal. Ali vse skupaj nič ne pomaga. Človek stoji dandanes pred postavami, zakoni in zdravniki kakor pred usodo.

Žena me povprašuje o domu in se želi vidno meniti o drugih stvareh. „No, Ivanka“ — ta je naša služkinja — „ali ti lepo postreže!“ —

„O — vse v redu!“ — se ji zahvalim.

„Ti!“ — se domisli vnovič. „Ali si pogledal? Naša kanarčkovka vali. Ali je že izlegla?“ —

„Tega ne vem!“ — odgovorim prijazno.

„No — ta je lepa! To bi vendar moral pogledati!“ — se zavzema ona. „Če so se izvalili mladički, kaj bodo pa jedli? Takoj, ko prideš domov, poglej, in če so mladički že v gnezdu, reci Ivanki, naj skuha jajce v trdo, naj ga polovico seseklja, dene v kozarček in postavi v kletko! Ali boš?“ —

„Da, da! Čisto gotovo!“ — odgovarjam kratko, ker me vse, kar slišim iz njenih ust, kar vidim krog sebe, in še ono, kar vidim skozi okno — tiste blede ljudi, ki se vlačijo po vrtu v pisanih haljah kakor megle — tako čudno globoko dirne. V vratu me davi, nočejo besede iz mene.

„Ti!“ — govori ona dalje. „Ali piješ še vedno črno vino in zvečer, predno ležeš, konjak? Ne smeš, prosim te!“ —

„Ne bom več!“ — ji svečano obljubim, in ko me hoče ona vnovič o nečem vprašati, prideta dve usmiljenki z nosili, naložita jo nanje in odneseta. —

Grem, blodim okoli, posedam, mislim to, mislim ono, ali ure se vlečejo kakor večnost. Vso noč ne morem spati in se plašim v

sanjah, dvigam se nenadoma v postelji, gledam krog sebe, legam nazaj in zopet otrpnem v nekakšnem potnem polsnu, ki me utruja in ubija.

Drugi dan točno ob dvanajsti uri iščem po ginekološkem oddelku. Vse sobe pregledam, vprašam tu, vprašam tam, nikjer je ni. Končno srečam visoko in koščeno usmiljenko, ki mi pove naslednjo vest: „Gospo so odnesli v kirurški oddelek!“ —

Ves sem zmeden, ne vem, kaj se mi je ta trenotek pripetilo. Tako bolečino čutim v glavi, kakor bi sedel ves strop name.

Kirurški oddelek je čisto na drugem koncu bolničnih poslopij. Naglo najdem sobo, stopim vanjo, sedem na stol tik postelje in vidim, da ima moja žena zaprte oči. Ali odpre jih takoj in se mi nasmehne. A njen pogled, njen pogled, prijatelj, je tako pretresljiv, presenetljiv, tako žalosten, da ti ga ne morem niti prilično dopovedati.

„Prosim te“ — prične, in zdaj ne govori več, ampak šepetaje — „vidiš, včeraj — so rekli — da se je pripetila nesreča pri operaciji, da imam rano — zavoljo tega“. — In njene besede nekako kopne, ginejo v dihu sape, ki prihaja skoro hladna iz njenih bledih ust.

„Prosim te“ — začne vnovič šepetati — „govori danes ti, jaz sem trudna! Pripoveduj kaj!“ — In me gleda z mirnim pogledom in ta je nekaj groznega, strašnega.

Molče ji stisnem roko, drevim iz sobe, grem naravnost do prvega zdravnika, zdrčim v njegovo sobo, padem tam nevede in nehote na kolena, sklenem roke in prosim in jadikujem.

„Za božjo voljo, kaj počenjate, kaj delate, ali ste vi ljudje božji, ali vi kaj mislite?“

Bradati mož me začudeno gleda, jaz govorim dalje, moj glas se ojačuje, jaz kričim.

„Kaj mi hočete, kaj mi nameravate storiti, ali me mislite oropati, ali ste vi tolovaji, ali ste nepoštenjaki, brezverci, zlobneži?“

Bradati mož se sklanja prijazno k meni, izteza roko do moje glave, jaz se ga surovo branim.

„Jaz jo imam rad, ali me razumete, rad jo imam!“

Cela tropa moških in žensk pridrevi v sobo, usmiljenke me prično rahlo oprijemati, dvigajo me od tal, spremljajo iz sobe, vodijo spodaj po vrtu, spravijo me v kočijo in odpeljejo v moje stanovanje. Drugi dan pridem pred njeno prejšnjo sobo in vprašam strežnico: „Kako je prebila noč?“ — Ženska odgovori: „Gospo ni več tukaj!“ — „Kje je?“ — hočem izvedeti in nekakšen tak proces se vrši v moji notranjosti kakor v sifonski steklenici, kadar je kdo pritisnil na svinčeno pipo. Vse šumi, vre, se peni in sika. „Kje je?“ —

„Gospa je jako slaba!“ —

„Kje je?“ — zakričim in čutim, kako so se mi povečale oči in stisnile čeljusti.

„V ginekološkem oddelku zopet — številka tri!“ — izpove preplašena ženščina. Jaz hitim tja, ali ne puste me v njeno sobo. Z rokami napravim pot, odprem vrata, stopim v izbo in k postelji. Moja žena leži vznak, gleda v okno pred sabo, dvigne od časa do časa blede in suhe roke in jih počasi in nekako okorno zavija po zraku. Zdaj, ko je zagledala mene, jih drži nad obrazom in hoče z njimi vidno ilustrirati svoje besede. Te so izgovorjene v nekakšnem tenkem diskantu, ki skoro boli v ušesu.

„Glej!“ pravi. „Moje misli — te so zdaj kakor mladi konji! Vse v galopu, druga preko druge!“ — In kaže s trdimi in počasnimi kretnjami svojih bledih rok, kako se drevijo in lomijo druga preko druge. „To je spomin!“ — razlaga. — „Ono tam je sklep, smrt, pokončanje . . . jaz in ti sva dva cveta na breskovi veji; veter je blizu, jako blizu . . .“ Skloni se v postelji, skoro sede, opre ob komolce in naenkrat rahlo, popolnoma rahlo zapoje:

„Kaj se ti pobič
v nevarnost podajaš,
čez Savco v vas hodiš,
ko plavat' ne znaš . . .“

Glava omahne nazaj, lasje se ulijejo po blazini, komolci izpodrsnejo, oči obstrmijo, izza sinjih usten se enolično sveti vrsta belih in drobnih zob in vse telo se več ne gane. Moja žena je mrtva.

* * *

Zvečer sedim ob oknu in strmim v nebo. Gledam in vidim, da gre vse, da se vije vse, kar se širi nad mano, dalje in dalje v polukrogu tja nekam za gore. Kakor papir pod klaviaturo avtomatnega klavirja. Tam zadaj za hribi, za upogibom izginja vse staro in prihaja vedno enako novo. Zvezde gredo, voz, medved, rimska cesta, luna in oblak, ki je grbast in podoben kameli brez nog. Pogledam navzdol in tudi drevje roma naprej. Kar nekam dalje se košatijo zeleni vrhovi, rožne gredice in svetle steze. Tudi naš pes, ki je priklenjen spodaj na vrtu pred svojo leseno kolibo, tudi naš Poluks beži naprej. Ali kaj mu je, ali kam hoče naš Poluks?

Sklonim se skozi okno in ga zakličem: „Poluks!“ —

Pes se ustavi, gleda vame, zacvili in zamahne z repom. Tudi vse drugo obtiči na mestu — saj to je vse zмотa, moja glava je težka in trudna in bolna!

Pri svojih starših stanujem na domačem gradu in takoj stopim v sosednjo sobo, kjer sedi še moj sivobradi oče, kadi iz dolge pipe in čita časopise.

„Dovoli!“ — ga prosim in sedem na nasprotni vogel mize. „Dovoli eno samo vprašanje!“ —

„Govori, moj dragi!“ — se odzove on, sname naočnike in odloži časopis.

„Ali slišiš po noči na vrtu našega grada pesem?“ ga vprašam.

„Kakšno pesem po noči, to misliš?“ — se on prijazno in po svoji zadnječasni navadi čudi.

„O Savi, ki teče mimo“ — pravim — „in o fantu“. In polglasno zapojem — prav rahlo, kakor se sliši po noči:

„Savice sila
bo tebe vtopila,
deklici v hramu
bo poč'lo srcé!“ —

„To so iluzije!“ — pravi on, odpira po svoji šegi prav počasi svoje sive in dobrohotne oči, kakor bi hotel vsak hip prijetno zadremati, se igra z zlatim nanosnikom in prične govoriti o čisto drugi stvari. „Ali se že zavedaš, kakšno je bilo tvoje ravnanje proti tujemu zdravniku?“ — me vpraša. „Ali si že razsodil, če je bilo pravo ali ne pravo?“ —

Tu gre za prej neznanega zdravnika, ki so mi ga predstavili po smrti moje soproge v kavarni. Domislil se, da sem ga udaril, in sram me je, nekako otročje sram pred očetom. Zdi se mi, da mi tišči kri v lica in v glavo, vstanem brez besede in odidem na hodnik in na vrt. V nebo se zagledam, ki je zdaj mirno, ali vse izpremenjeno. Zvezde, luna, oblaki — vse ima drugo barvo. Slično je rahli mladosti mladih dekliških lic, tu je jasnejša, tam medlejša, tu svetla in sinja kakor mlade oči, tam zlata kakor val plavih las. Gledam kvišku in vse se prične premikati, vse mešati in združevati. Zvezda k zvezdi, oblak k oblaku, luna vzplava na vrh cele gruče in se naglo izpreminja. Prej enolična in bleda, postaja zdaj rahlordeča, oči, mehke sinje oči, pogledajo izpod njenega čela, raven ženski nos stopi iz ploskve, ustne se rdečijo, brada se zaokroži, zadaj valovijo dolgi zlati lasje kakor v vetru, lica se smehljajo. In spodaj, pod glavo se je enako vse predrugačilo. Mlado, rožnato žensko telo leži na nočni nebeški modrini, od vzhoda do zahoda leži nad vso to zemljo, kjer bivamo in trpimo. To je moja žena, naša lepota in sreča, ki jo nam jemljejo surovi slučajji in hudodelci.

Nekaj beloglavega prihaja od desne, usmiljenka je, ki so jo poklicali, da me čuva in neguje. Tam za vrtom šumi, šumi Sava.

* * *

Jaz se včasih smejem ves dan nad neumnostjo življenja. Žive ljudje, ki se trudijo vse življenje za svoje otroke. Čemu se trudijo? Zakaj ne bi izvolili ti otroci delati zase, ko so ustvarjeni tudi po božji podobi, imajo dvoje rok in glavo in možgane v njej? Drugi hranijo vse za starost, za zadnje dni in za smrtne težave. A potrebe smrti so ponižne in skromne. Vseeno je mrliču, če leži na blazini ali na deski, če ima za vzglavje pernico ali kamen, in domovi v prsti ne poznajo draginje. Še tri metre globoko pod zemljo sega za mrličem žvenket cekinov, a od tam dalje je vse tiho in mirno.

Mislim tako in se smejem. Ali ta smeh ni tak kakor včasih, ko smo se smejali šalam. Ta smeh je trd, grenek, robot in sam sem ob njem ves obupan in žalosten. Napočijo dnevi, ko jokam. Sedim v svoji sobi in jokam. Vse krog mene spomini, lepi časi, solnce in pomlad, vse okoli mene nič resničnega, nič živega, sama laž, varanje, spomini.

Pride beloglava ženska in mi govori o paradizu, o angelih in o nebeški krasoti. Ali to bo vse šele takrat, kadar bo telo mrtvo, kadar bo ležalo med svečami ali prhnelo v jami. Tista razkošnost, ki je za nami, se ne vrne nikoli več, tvoja tolažba, o vera, je uboga in klavrna! Kdor je živ in zdrav, ne mara sladkosti onkraj groba, boljši neozdravljiv bolnik v svoji koži in v svojem telesu nego plaha senca v neznani večnosti.

„Daj mi roko, beloglavka!“ — sem ji rekel včeraj. „Povej po pravici! Tu, glej, imam dolgo iglo in s to posežem komaj občutno preko grudi do tvojega srca. Takoj boš v paradizu — ali si zadovoljna?“ —

„Življenje je dar božji!“ — je rekla in se mi umeknila.

„To je tisto!“ — sem ji pritrdil in nenadno veselje me je obšlo, da sem se moral glasno smejati.

Ali, prijatelj, kar se tiče zdravnikov, tu sem vedno ene misli. Nočem zapisati ničesar, ali da bi srečal enega od njih, bi ga udaril.

Akademični slikar Ludovik Grilc.

Svojemu pobratimu v spomin napisal **Krakovčan**.

Zopet se je skrčilo število naših upodablajočih umetnikov! Po dolgem bolehanju za srčno hibo je 12. februarja t. l. ob poltreh popoldne v Ljubljani na Karlovški cesti v hiši št. 24, ki je last g. Bavdka, v 59. letu svoje dobe izdihnil znameniti in plodoviti slovenski akademski slikar Ludovik Grilc.

Ludoviku Grilcu je tekla zibel v Idriji, kjer je zagledal luč sveta dne 25. julija 1851. leta. Oče mu Ivan je bil trgovec in hišni posestnik, mati Antonija iz rodbine Lapajnetove. Iz njiju zakona se je narodilo šestero dece, Ludovik je bil najstarejši. V osnovno šolo je hodil v rojstnem mestu in že izza ranih kolen kazal nenavadno nadarjenost za risanje. Zla sreča je nanescila, da mu je oče hkratu izgubil vse svoje precejšnje imetje in skoro nato legel v prerani grob, ko je bilo našemu Ludoviku šele 12 let. Po nasvetu idrijskega učitelja Srečka Stegnarja, ki je svojemu nadarjenemu učencu vedno prigovarjal, da naj bi se posvetil slikarstvu, je stopil Ludovik 1865. leta v pouk k idrijskemu kiparju in cerkvenemu slikarju Jurju Tavčarju. Tu se je vežbal pet let in po izvršenem uku od leta 1870. do 1872. ostal za slikarskega pomočnika. Želja po nadaljnjem izobraževanju ga je 1873. leta gnala na Dunaj, kjer so ga na podlagi dveh vrlo uspelih slik: Divji in domači kozel sprejeli na slikarsko akademijo. Toda že 1874. leta je odšel na Reko, kjer je ostal do leta 1875. Tam je po naročilu slovenskega mecena Josipa Gorupa izgotovil več portretov in raznih drugih slik. Od 1876.—1877. leta je bival v Gorici, baveč se s portretiranjem in slikanjem raznih predmetov. Leta 1878. se je preselil v Ljubljano ter vstopil pri slikarju Ivanu Wolfu za pomočnika. Pri njem je ostal do leta 1880. V tej dobi je s svojim šefom na presno slikal župno cerkev v Vipavi in pročelje frančiškanske cerkve v Ljubljani.

Grilcu je vnovič vzniknila želja po nadaljnjem izobraževanju; zopet je jel sanjati o slikarski akademiji na Dunaju. Tako rad bi bil šel tja, — toda sredstva! Prosil je podpore pri dež. odboru kranjskem in ustno ponovil prošnjo pri tedanjem dež. odborniku dr. Josipu Vošnjaku. A ta je skomizgnil z rameni rekoč: Obžalujem, za take

ljudi nimamo denarja. Vendar se mu je kasneje milostno naklonila dvakratna podpora po 100 K.

Za te Grilčeve krize je pri litijskem okrajnem sodišču služboval slikarjev svak, kancelist Valentin Vončina; k njemu se je čestokrat zatekal pokojnik. Ko je 1879. leta božičeval pri njem, se je slučajno seznanil s tedanjim litijskim okrajnim glavarjem, Julijem vitezom Vesteneckom. To znanje je imelo za Grilca dalekosežne posledice. Pokazal je namreč Vestenecku več svojih slik, med njimi tudi vrlo uspelo kopijo po nekem italijanskem slikarju „Lazzarone“. Vestenecku je bila ta slika tolikanj všeč, da mu je dal portretirati svojo štiriletno hčerko in mu poleg tega pri deželni vladi izposloval tudi znatno podporo, s katero je 1880. leta zopet mogel na Dunaj na slikarsko akademijo, kjer je ostal do leta 1884.

Grozna je bila beda, ki ga je trla štiri leta v cesarski prestolnici. Da je imel vsaj za kruh, je o prostem času slikal za špekulativne dunajske židovske trgovce, ki so ga neznansko izrabljali in odirali. Tisti čas je naslikal študijo „Gorenjka“, ki jo je kupil baron Wurzbach v Ljubljani.

Leta 1884. je šel nadaljevat svoje študije v Benetke na ondotno akademijo delle belle arti, kjer je ostal do leta 1886. V tem času je nastala kopija: „Prstan sv. Marka“ po Bordenonejevem originalu in izvirna oljnata slika: „Notranjščina cerkve sv. Marka“. Sliki imata brata Ferdo in Fran Souvan v Ljubljani, razstavljeni sta bili v Kollmanovi prodajalnici. 1885. leta je Grilc v imenovani izložbi razstavil portret mladega dekleta iz znane narodne obitelji. Sliko je kritika zelo hvalila, trdeč, da je vsestransko umetniško izvršena. O počitnicah t. l. je šel na Rakek, kjer je v teku šestih mesecev portretiral rodbino veletržca Lavriča, skupaj deset podob. Slike šesterih otrok so bile razstavljene pri J. Giontiniju; vzbujale so občno pozornost. Leta 1886. je v Benetkah naslikal tudi pokrajinsko študijo „Bled“, ki si jo je nabavil ljubljanski župan Ivan Hribar. Želja po samostojnosti je privedla Grilca leta 1886. v Ljubljano. Zahotelo se mu je otvoriti svoj ateljé. Zaman se je trudil prijatelj njegov, slikar Ivan Wolf, da mu namero izbije iz glave. „Ne etablirajte se v Ljubljani! Tu za nas ni kruha! Vi ste optimist! Glejte mene! Četvero cerkva se je v polpreteklem času restavriralo pri nas, a mene, domačina, ki tudi kaj znam, ni videl, poznal nihče! Nemo propheta in patria.“ Toda „optimist“ Grilc se ni menil za prijateljski opomin, nego priredil si samostojen ateljé na Stolnem trgu v Bleiweisovi hiši. Bridko se je kasneje kesal, da ni poslušal praktičnega, izkušenega Wolfa.

V svojem novem skromnem domu v Ljubljani je proizvedel Grilc celo kopo svetnih in cerkvenih slik, največ pa portretov. Leta 1887. je portretiral za ljubljanski Rudolfinum Maksa Wiederwohla in naslikal „križev pot“ za Novo Štífto pri Ribnici. Izza l. 1888. datira lurška M. B., ki jo je kupil poštni komisar Ratoliska; nadalje sliki sv. Nikolaja in sv. Florijana za zastavo litijske cerkve; sv. Florijan z emblemi za zastavo gasilnega društva postojnskega, portret gledališkega igralca Kocelja, obrtnika Jerneja Žitnika, pasarja Hinka Sadnikarja in njegove hčerke, tiskarja Dragotina Hribarja, idrijskega župana Štefana Lapajmeta, obitelji Deklevove, pekarja Ivana Föderla in bolgarskega profesorja Antona Bezenška. Zadnje navedena slika je bila 1892. leta v plovdivski razstavi. Ogleдал si jo je tudi knez Ferdinand in se kaj laskavo izrazil o njej. Jury je Grilcu priznala zanjo veliko srebrno svetinjo.

Leta 1898. je portretiral knezoškofa ljubljanskega dr. Jakoba Missio v naravni veličini. Razen izvrstno modelirane glave hvalijo veččaki na tej sliki posebe še ornat in dekoracije. Imenovani dostojanstvenik je honoriral Grilca s 1000 K. Leta 1899. je izvršil Grilc za cerkev na Bohinjski Bistrici sliko sv. družine; o njej so trdili, da jo je izdelal mojstrsko. Leta 1891. je slikal al fresco prezbiterij in cerkveni strop v Železnikih. Slike kažejo štiri blagovestnike in venčanje M. B. v nadnaravni velikosti. Leta 1901. je naslikal portret trgovčeve soproge Marije Mehletove, mestnega župana Ivana Hribarja, ki je upodobljen v sokolski opravi in naravni velikosti in je istinito mojstrski zadet. Kritika je sodila o tej sliki, da je vrlo plastična, glava izvrstno podana, podobnost frapantna, kolorit živahen in fin, tehnika izborna. Sliko si je omislilo telovadno društvo „Ljubljanski Sokol“. V izložbenem oknu Ivana Mathiana je Grilc imenovanega leta razstavil znani gorenjski slap „Šum“, ki ga je „Katoliška tiskarna“ reproducirala kot razglednico. Leta 1904. je naslikal za veliki oltar v Žabnici na Gorenjskem sv. Urha, ki jasno svedoči, kako temeljito je slikar študiral beneške mojstre. V tem letu je izborno prenovil fresko-sliko „Čudodelna varhinja ljubljanskega mesta“ na vnanji strani šentflorijanske podružnice v Ljubljani, originalno delo mojstra Ivana Wolfa izza leta 1875. Leta 1907. je za veliki oltar župne cerkve žužemberške po Layerjevem originalu izza leta 1776., ki ga je bila docela pokvarila popravljajoča roka neveščega lajka prav po nekrščansko in ga je skoro uničil časa zob, izdelal 7·5 m² obsežno sliko sv. Mohorja in Fortunata. Glorijolo in angela nad imenovanima božjima ugodnikoma je zamislil Grilc iznova in ustvaril

svojo lastno kompozicijo. Slika je pravi kras župne cerkve in vse hvali posebno nje plastičnost. Iz leta 1908. ima „Katoliško tiskovno društvo“ v Ljubljani iz Grilčevega kista sliki v naravni velikosti, ki predstavljata mons. A. Zupančiča in kardinala Missio. Na teh dveh slikah je pokazal slikar, da je mojster tudi v moderni tehniki glede risbe in glede barv. Poza, izraz, ves milje naravnost frapirajo gledalca. Iz leta 1909. sta Grilčevi sliki na Čizmaževi lekarni v Ljubljani. Lepa harmonija barv, čudovito pogojeni izrazi obrazov, pravilna risba in vrla tehnika dičijo ta umetnikova proizvoda. Grilčev umotvor sta tudi sliki sv. Kozme in Damijana, začetnikov zdravilstva, na vratih Trnkoczyjeve lekarne v Ljubljani in delata umetniku vso čast; nadalje „križev pot“ na Golem, verna kopija po mojstru Fürriču, broječa 168 oseb. Dela sicer niso mogli prehvaliti, siromak Grilc je pa dobil zanje celih 1000 K, torej za poedino postajo niti celih 72 K, oziroma za poedino osebo niti celih 6 K! — Grilčevi proizvodi so nadalje: portret matere trnovskega župnika Ivana Vrhovnika; slika prvega slovenskega romanopisca, višnjegorskega župnika Janeza Ciglerja, posneta po stari, skoro že izginuli dagverotipiji (svojina g. Ivana Vrhovnika); „križev pot“ v litijski župni cerkvi; Klanško jezero, — velika, vrlo uspela slika, nahajajoča se še v pokojnikovi zapuščini; srce Jezusovo in Marijino v župni cerkvi v Bohinju; sv. družina in sv. Frančišek Serafski v doljanskem svetišču; portreti Matičnih predsednikov: dr. E. H. Coste, Petra viteza Grassellija, Josipa Marna in Matičnega mecena Antona Kneza; oljnata slika „annuntio B. M. V.“ v stari kapelici na Friškovcu (prvotno al fresco je slikal mojster Wolf). Nekaj njegovih slik se nahaja tudi v župni cerkvi v Mošnjah.

Grilc je bil še posebe priznan veččak na polju restavriranja oljnatih in slik na presno. Prenovil je oltarne slike v trnovski župni cerkvi v Ljubljani in več slik v tamošnjem župnišču. Mnogo slik je restavriral baronu Wurzbachu v Ljubljani, potem v knezoškofijski palači ljubljanski, na grajščini v Goričanah, na vitez Guttmannsthalovi grajščini na Dvoru in drugod.

V trnovski cerkvi v Ljubljani razstavljajo o Božiču jaslice, ki jih je naslikal Grilc. Deloma so te jaslice posnetek enega prvih del znanega slikarja Matevža Langusa, ki jih je ustvaril za ljubljansko frančiškansko cerkev. Otrok še sem z navdušenjem hodil gledat ta idealno krasni original Prešernovega prijatelja, torej v dobi, ko nisem še imel nikakega zmisla za upodabljajočo umetnost; občudoval pa sem ta ljubki, lepi proizvod tudi mnogokrat še v zreli moški svoji

dobi. Nedavno so se morale te jaslice umakniti nekemu groznemu lesenemu nestvoru, ki je priromal baje tam iz Tirolske. Ti strašni sloni, ti neokusni velblodi, ki iztegajo svoje rilce in vratove preko betlehemskega obzidja, ta ovčad, ti pastirji! Grozen pogled! Lepi idealni proizvod Langusov pa ždi gori nad zakristijo v shranišču zapuščen, pozabljen in je baje namenjen nekam na kmete, kjer bo propal popolnoma! Ne bi bilo umestneje, da se te jaslice ohranijo slovenski prestolnici in deponirajo pri drugih častitih starinah v deželnem muzeju?

Zadnje Grilčevo delo, pri katerem ga je zalotila smrt, tako-rekoč s čopičem v roki — v petek popoldne je še slikal, a v soboto ob poltreh popoldne ga že ni bilo več med živimi — je cerkvena zastava za Dobrno na Štajerskem. Averz te zastave, ki predočuje češčenje Rešnjega telesa, je napol izdelan in ima enajst figur; reverz je sv. Bogorodica in šele zrisan. V zapuščini Grilčevi se nahaja še cela legija žanrskih, pokrajinskih in svetniških slik ter portretov, ki čakajo solidnih kupcev. Kje ste slovenski meceni? Podprite zapuščeno vdovo umetnikovo!

Grilc je poznal vse panoge modernega slikarstva. Proizvajal je žanrske in cerkveno-nabožne slike, pa tudi pokrajinske, špecialist pa je bil še posebej za portrete. „V ti stroki se je popel na vsega priznanja vredno stopnjo tehniške dovršenosti. Njegovi portreti, naj jih slika z oljnatimi ali pastelnimi barvami, se odlikujejo z blagodejno čistostjo kolorita ter povse naravnim in svežim inkarnatom; podobe po njem posnetih oseb, živim originalom popolnoma slične, dvigajo se v kaj mehkih obrisih iznad prikladno harmoniziranega ozadja“, trdi V. Holz-Kretanov.

Dasi je bil Grilc pravi veščak v svoji stroki, vendar se je moral vse svoje življenje boriti z bedo. Dejal mi je nekoč, ko sem ga posetil v tedanjem njegovem ateljeju na Gruberjevi cesti: „Prav je trdil Wolf, da nemo propheta in patria. Naši ljudje naročajo raje pri židovskih tvrdkah, domačine pa prezirajo!“ Ko sem mu svetoval, da naj se posluži reklame, me je z mogočno gesto zavrnil: „Ne, tega pa ne poznam!“

Pokojnik je bil blag značaj, zvest prijatelj, skromna, tiha duša. Šumnih krogov ni ljubil, zato se jim je umikal in zato ga ti tudi niso poznali in ga, skoro bi dejal, prezirali. Naj bi te skromne vrstice, ki jih posvečujem njegovemu spominu, vsaj deloma seznanile širše sloje z življenjem in plodovitim delovanjem pokojnega akademičnega slikarja.

Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani.

Dr. F. Kidrič.

I.

oljak Emil Korytko, ki si je bil pridobil od svojega prisilnega prihoda v Ljubljano dne 27. januarja 1837 pa do smrti dne 31. januarja 1839 med Slovenci toliko simpatij, da je vlivala njegova smrt v srca ljubljanske slovenske mladine zavest nenadomestne izgube, je našel ob sedemdesetletnici svoje smrti dva biografa: dr. Ivana Prijatelja¹⁾ med Slovenci, kjer je ostavil trajen sled svojega dela, in dr. Ivana Franka²⁾ med Rusini, ki mu ne dolgujejo nobene posebne hvaležnosti.

Biografa sta nevede drug drugemu malce ponagajala: dr. Franko je mogel upotrebiti le Prijateljev prvi posnetek, dr. Prijatelju pa za obširno monografijo Frankov spis ni bil na razpolago. Dr. Franko je dodal po privatnih informacijah, da so bili Korytki zlahčiška rodbina grba Okša, in osvetlil nekoliko tudi rodbinske in gmotne razmere Korytkovih roditeljev (85). O političnih vzrokih Korytkove internacije, ki jih omenja dr. Prijatelj tudi v monografiji bolj posnetkoma (JMK XIX, 3—9), govori dr. Franko tuintam obširneje (86—91) ter priobčuje v dodatku (117—122) tudi dotične akte iz političnega arhiva dunajskega notranjega ministrstva; oris Korytkove ljubljanske dobe pa je posnel deloma doslovno po Prijateljevem posnetku. Slovenščina je delala doktorju Franku menda preglavice, ker je prevedel n. pr. Prijateljev stavek: „Zahteval je (Sedlnitzki) samo, da se izpusti (v izdaji slov. nar. pesmi) »na mestu predgovora se nahajajoči motto, ki je vzet iz dela

¹⁾ a) Dr. Ivan Prijatelj, Emil Korytko. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića Berlin 1908, str. 604—611;

b) Emil Korytko. K sedemdesetletnici njegove smrti spisal dr. Ivan Prijatelj. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XIX (1909), str. 1—24, 79—91.

²⁾ Еміл Корытко, забутий славянський етнограф. Подав Іван Франко. (Записки Наукового Товариства Імєні Шевченка LXXXVI [1908, kn. VI] str. 83—122.)

slaboglasnega Poljaka Mickiewicza« (608), tako, kakor da bi šlo za predgovor z mottom. (96.)

Vrednost Frankovega članka za slovensko literarno zgodovino tiči v okoliščini, ki je njegov spis povzročila: dr. Franko je iztaknil pri lvovskem antikvarju Tomasiku (85) zbornik Korytkove literarne ostaline ter ponatisnil iz njega poleg opisa (101—103) osem kosov v celoti. Za ostali večji del je izdajatelj namignil, da ga namerava le deloma sam objaviti (101). Ker je g. dr. Franko sam hudo bolan, obrnil sem se po nasvetu g. dvornega svetnika viteza Jagića do lvovskega vseučiliškega profesorja g. Mihaela Hruševskega s prošnjo za posredovanje, da bi poslal g. dr. Franko oni del rokopisa, ki ga sam ne misli upotrebiti, g. dvor. svet. vit. Jagiću ter mi ga prepustil za par tednov v uporabo. Jagićev nasvet je imel večji uspeh, nego sem smel pričakovati: g. dr. Franko se je nesebično odločil, da odstopi zbornik izvzemši zadnjih sedem listov proti izplačilu vsote, ki jo je bil odštel zanj sam; g. prof. Hruševskij je poslal zbornik g. dvor. svet. vit. Jagiću, prijatelj Ivan Kristan pa je postal lastnik rokopisa. Upajmo, da mu ga o priliki odkupi slovenski v to poklicani institut. Od moje strani gg. dvor. svetniku vitezu Jagiću, prof. Hruševskemu, doktorju Franku in prijatelju Ivanu iskrena hvala!

Zbornik obstoji iz sešitkov in listov razne velikosti in prove-nijence, vezanih razen dveh komadov v en vezek. Hrbet vezave je še ohranjen, platnice so se izgubile. Listi so tekoče po straneh zaznamovani s svinčnikom z 1—404. Danes so vsebina zbornika sledeče skupine in kosi:

I. (Str. 1—120): O tej skupini pravi dr. Franko, da „je pisana večinoma z roko E. Korytko, a ponekod z drugimi rokami, in da vsebuje etnografske zapiske iz narodne terminologije, praznih ver, obredov, noš, običajev itd.“ (101). Precizneje se sme reči, da so to notice za folkloro kranjskih Slovencev. Tukaj se nahajajo: 1. Korytkovi lastni zapiski (str. 1—66, 75—86, 91—94, 103 do 120). Med te so uvrščene notice osmero drugih neimenovanih zapisovalcev. 2. (str. 69—70): Listič, pisan s svinčnikom, obsegajoč popis noše „Von der Sicheburger Grainerischen Gränze“. — 3. (str. 71—74): Vesti o vaški medicini. — 4. (str. 87—88): Dva zagovora, pisana s precej okorno roko, in sicer a) „Isgovarjanje Sterpenine“ (str. 87—88), b) „Prifat sgovarjati“ (str. 88). Na prvi strani zgoraj je pripomnil zapisovalec: „zum Num. 7“ (= Volksarzneikunde . . . v Korytkovem oglasu v „Illyr. Bl.“ 1838,

štev. 25 str. 98), na drugi strani spodaj pa Jožefa Rudeža roka: „Es gibt mehrere dergleichen Absprechungen und Beschwörungen unter dem gemeinen Pöbel, allein man kann sie nicht von ihnen leicht herauslocken“. — 5. (str. 89): Zagovor zoper kačji pik, razlikujoč se v par varijantah jezikovnega značaja od Rudeževega, ki ga je našel v knjižnici ribniške grajščine Fr. Levec (Ljublj. Zvon VI, 315; pri Štreklju SNP III, štev. 5165). Nad zagovorom stoji pripomba: „In Reifniz“, pod zagovorom nemška opazka, odgovarjajoča Rudeževi, ki jo je menda Levec prevedel iz nemščine v slovenščino. Stvar bo pač ta, da je priskrbel kak znanec Rudežu zagovore zoper strup, prisad in kačji pik; Rudež si je vsaj zadnjega prepisal, doposlane dopise pa izročil Korytku. — 6. (str. 95—96): Trije reki in dve uganki, ki jih je zapisal Korytku kak znanec s svinčnikom v beležni sešitek. 7. (str. 97): Listek, ki nosi na eni strani šestero latinskih in slovenskih zeliščnih imen z datumom: „22. 6. 1834. Krakauer“, na drugi pa z drugo roko adresno: „Jos. Budina, Zeitungs-Correspondent per Adresse Jos. Masovitz oder M. Buscheg in Triest“. — 8. (str. 99): Notica k ptičjemu imenu „Kovač“. — 9. (str. 101—102): Seznanek 44 zelišč z nemškim in slovenskim imenom. — Korytkove notice so pisane poljski in le izjemoma nemški. Slovenske tekste je beležil Korytko v gajici, drugi zapisovalci v bohoričici.

II. (Str. 121—242): O tem oddelku pravi dr. Franko, da vsebuje „gradivo, zapisano od drugih nabirateljcev večinoma nemški, iz obsega narodnih praznih ver, demonologije, lokalnih pripovedk in obredov“ (101). Tudi provenienca in obseg teh 121 strani se da vsaj približno precizneje določiti: I. (str. 121—192): To partijo je označil Korytko sam na prvih praznih straneh dveh sešitkov z „Ložki potok“ (str. 121, 141) in temu odgovarja tudi vsebina. Slovenski termini in teksti, namreč: a) pesem na čelu z opombo: „Vor beyläufig 175 Jahren kamen türkische Räuber nach Laaserbach, raubten die Kirche und das Pfarrhaus aus, auf dieses traurige Ereigniß wurde von den Laaserbachern folgendes Lied componiert“ (stran 127), na koncu z notico: „NB. Von diesem Liede erzählte Ihnen der alte Valentin, sagte aber, daß jene, die es kannten, schon alle gestorben sind — ich bekam ein altes Mütterchen, das es mir mit zitternder Stimme heimlich vorsang“ (str. 128); b) „Lied bey dem Hochzeitlichen Apfelgeben“ (str. 161—162; gl. odd. III., 23). c) „Prerokovanje Leopolda Akermana“ (str. 165 do 175), so pisani z bohoričico. — 2. (str. 193—221): To partijo

je označil Korytko na prvem praznem listu z: „Zu Reifnitz (Rybnica w Krainie)“ (str. 193). Tekst ima nadpis: „Allerhand abergläubische Meynungen und Gebräuche der Reifnizer“ (str. 195). Slovenski termini so pisani z bohoričico. Štev. 2. je brezdvomno del tistih „Notizen über den Aberglauben des Volkes“, ki jih je zbiral izza časov Valentina Vodnika ribniški grajščak Jože Rudež ter jih izročil Korytku (Ost u. West 1838, šte. 63, str. 259). To partijo je pisal Rudež sam. Najbrž pa je prišla tudi šte. 1. preko Rudeža v Korytkove roke. Izmed tistih, katerim se zahvaljuje Korytko dne 24. junija (Ost u. West, šte. 63, str. 259) in 26. julija 1838 (Illyr. Blatt 1838, šte. 30, str. 118) za prispevke, sta domicirala v bližini Loškega potoka le Rudež in Matevž Ravnikar-Požencan. Ravnikar pa je pisal 21. novembra 1838 Gaju le o „nekojih narodnih ilirskih kranjskih pjesmah“, ki jih je „gospod Emil Korytkotu dal“ (Zagrebska vseuč. knjižnica). Dne 24. junija 1838 poudarja Korytku le pri Rudežu, da mu je poslal tudi notice o vražah svojega kraja (Ost u. West 1838, šte. 63, str. 259). Pozneje bi pa Ravnikar pač ne bil rabil bohoričice, ker se kaže v onodobnih pismih Gaju in Vrazu gajičarja. Prezreti se tudi ne sme, da zapisovalec ne sledi točkam Korytkovega prvega oglasa v „Illyr. Blatt“ z dne 23. junija 1838. Zato se zdi verjetna podmena, da je prejel Rudež tudi te podatke iz Loškega potoka že pred Korytkovim pozivom od kakega svojega tamošnjega znanca in jih izročil obenem z lastnimi zapiski Korytku. — 3. (str. 241 do 242): Listič z dati Čopovega rojstva in še petero kratkimi noticami na prvi strani.

III. (Stran 243—382): To skupino je označil dr. Franko kot zbirko pisem in podal register 25 pisem v kronologičnem redu (101 do 103). V resnici pa obsega 30 komadov in razen pisem še drugo gradivo: I. (str. 243—244): Vodnikov avtograf s posebnim alfabedom in podpisom: „Laibach 1. März 1810. Vodnik“. Listič se sklada v glavnem z onim, na katerega je napisal Vodnik svoj novi alfabet ter ga poslal preko Kopitarja Dobrovskemu kot svoj „abecedni predlog za vse Slovane, ki pišejo z latinskimi črkami“ (glej Kopitar Dobrovskemu 26. III. 1810. Istočniki dlja istoriji slav. filologiji I. 128). Značka za é (= ě) v Jagičevem ponatisu ni. Dalje ima listič v Korytkovem zborniku še primere za specijalno slovanske glasove (šiva, zad, živa, čudo, ščim, méd z novimi znaki in z bohoričico) in na koncu alfabeta pripombo: „zu Ende noch: c q x, allenfalls für fremde Wörter“. Dobrovskemu je pisal Vodnik: „das

f und s würde ich für das scharfe f promiscue gelten lassen“, tukaj piše: „das f und s würde ich jenes in der Mitte, dieses zu Ende gelten lassen“. Na drugi strani je pripisal Vodnik s svinčnikom: „Gradiftu Nr. 13. Officier Mr. Otlars“. — 2. (str. 245): Odlomek pisma, ki ga dr. Franko ne omenja: Kopitarjev lastnoročni in continuo pisani prepis posameznih odstavkov Kopitarjevega pisma Zupanu z dne 18. avgusta 1810 (Istočniki II, str. 200—202), namreč mesto na 201. strani „Istočnikov“ od 14. do 26. vrste (Uibrigens — speyen [v Kor. zbor.: schreyen] machen, na 202. strani od 5. do 6. (Auf — Muster), in od 15. do 16. vrste. (Quid — statuerat). Komu in čemu je prepisal Kopitar ravno te v Vodnika se zaletavajoče odstavke, ne morem določiti; misliti bi se moglo na Zoisa. — 3. (str. 247—250): Pismo Mihaela Wolfa, župnika v Mozlju na Kočevskem, Korytku z dne 8. novembra 1838. — 4. (str. 251 do 282; 287): Zbirka 11 kočevskih narodnih pesmi, neomenjena v Frankovem opisu. Pisalo jih je troje zapisovalcev. Prvi štirje listi kažejo Rudeževo roko in obsegajo sedmero komadov: a) „Die von einem Türken geraubte Margarete“, zelo različna varijanta na motiv v Hauffenovi zbirki¹⁾ str. 298, štev. 73: „Won dan tircischn koishr“; b) „Von Weitzen“ = Hauffen štev. 8, str. 197; „Marienruf“; c) „Von der Majerin“, varijanta k Hauffenovi štev. 101, str. 333: „Də moirarin (Meierin)“; d) „Beim Abschiede der Braut von ihren Ältern“, zelo različna varijanta k sličnoimenovani Hauffenovi štev. 106, str. 340; e) „Lied welches zu Johanni [Schun-mitten] von der Gottscheer Jugend gesungen wird“; f) „Nr. 2“ (pač z ozirom na prejšnjo pesem), z začetkom: „Das grüne Moje, wer trugt's Wohl in das Thal. Mario“; g) pesem z začetkom: „Wie früh ischt auf d' Moirarin“ = Hauffenova štev. 101, str. 333: „Də moirarin (Meierin)“, ki je objavljena tudi po Rudeževem zapisu. Naslednji trije listi, katerih konec je uvezan za deset listov pozneje (str. 287—288), obsegajo dvoje komadov: a) „Das schiane Molankizle. Die schöne Magdalena“, varijanta k Hauffenovi štev. 73: „Won dan tircischn koishr (Kaiser)“, 298; b) „dai schiane Mare. Die schöne Magdalena“, zelo razlikujoča se varijanta k Hauffenovi štev. 46 (str. 249—252): „Von der schönen Meererin“ — Zadnji sešitek pa kaže roko mozelj-skega župnika Mihaela Wolfa in obsega: a) pismenonemška pre-

¹⁾ Hauffen Adolf, Die deutsche Sprachinsel Gottschee ... (Quellen und Forschungen zur Geschichte, Litteratur und Sprache Oesterreichs und seiner Kronländer III.) Graz 1895.

voda ravnokar omenjenih dveh pesmi: „Das schöne Margarethen und Magdalenenchen“ ter „Die Marie“ s pripombo: „Das ganze ist ein Quotlibet, daher zum Drucke nicht leicht fähig (str. 273) in pa b) „Lied, welches von den Knaben und Mädchen am Abende vor der Trauung gesungen wird“, varijanta k Hauffenovi št. 105: „Lied beim Kranzbinden“ (str. 339), c) Lied, welches sowohl im Hause des Bräutigams als der Braut gesungen wird, da ihnen Geschänke im Golde dargereicht werden“, varijanta k Hauffenovi št. 108, str. 343. Obema pesmima sta pridejana tudi pismenonemška prevoda. — 5. (stran 283—286): Pismo Mihaela Wolfa Korytku dne 4. decembra 1838. — 6. (str. 289—292): Pismo z naslovom: „V. Klagenfurt. An die löbl. Buchhandlung des Pl. T. Herrn Ignaz Edlen v. Kleinmayr in Laibach“, nadpisom: „Für Pl. T. Herrn Emil Korytko zum Behufe der Herausgabe des beabsichtigten Werkes“ in podpisom: „Moosburg am 10. July 1838. U. J. Pfr“, ponatisnjeno pri dr. Franku (105—6). Po neki čudni kombinaciji je razrešil dr. Franko kratico „U. J. Pfr.“ v: „o. Josif Urkvart“ (102, 105). Seveda je to pismo Urbana Jarnika. — 7. (str. 293—296): Pismo Kopitarja Korytku z dne 11. julija 1838. — 8. (str. 297—300): Pismo Kopitarja Korytku z dne 24. julija 1838. — 9. (str. 301—304): Pismo „Ost und Westovega“ urednika Rudolfa Glaserja Korytku z dne 15. julija 1838. — 10. (str. 305—306): Pismo Glaserja Korytku z dne 4. decembra 1838. — 11. (str. 307—308): Konec Vrazovega pisma Korytku z dne 28. srpnja (julija) 1838. Prva polovica je vezana za 32 listov dalje (str. 373—374). To je ono ilirsko pismo, ki ga omenja Vraz v pismu Prešernu z dne 1. avgusta 1838 (IMK. XIX, 88—89). — 12. (str. 309—312): Pismo grofa Vladislava Ostrowskega Korytku z dne 3. decembra 1838, neomenjeno v Frankovem opisu; — 13. (str. 313—316): Pismo Gaja Korytku z dne 8. julija 1838, objavil dr. Franko (113—115). To je ono „zagonetno“ pismo, ki ga omenja Prešeren v pismu Vrazu z dne 19. julija 1838 (Letop. Mat. Slov. 1879, 162). — 14. (str. 317 do 320): Nedatovano pismo iz Prage. Podpis je odtrgan. Avtorja in datum pa izdaja s precejšnjo gotovostjo par okoliščin. Pisec se s Korytkom tiče, pozdravlja Prešerna in Kastelca, pravi, da je prišel preko Trsta, Benetk, Solnograda in Išla v Prago, da je bil kot neznanec po Korytkovem naročilu pri Čelakovskem in da ni treba sedaj Korytku ničesar drugega storiti nego Čelakovskemu „osebno pisati in svojo stvar neposredno predložiti“; v prvem pismu Čelakovskemu pa pravi Korytko, da mu je najavil „W. Szmid“ dovoljenje,

da sme pisati (Zvon XX, 621); Schmid pa se je zval ljubljanski trgovec, pri katerem je bil Korytko že ob prihodu v Ljubljano s 100 fl. akreditiran (IMK XIX, 9): pisec praškega pisma more biti torej le ljubljanski trgovec Schmid. Čelakovskemu je pisal Korytko v času, ko je, kakor trdi sam, bival že „čez 15 mescev v Ljubljani“ (Ljublj. Zvon XX, 622). Ker je prišel v Ljubljano 27. januarja 1837 (IMK XIX, 9), je pisal prvo pismo Čelakovskemu po vsej priliki ki ma ja 1838. Njegov praški korespondent mu pa javi, da je došel v Prago „zadnjega septembra“. To je moglo biti ob znanih razmerah le zadnjega septembra 1837. Schmid je pisal Korytku torej po vsej priliki kje v oktobru 1837... Dolgo razdaljo med Čelakovskega „dovoljenjem“ in Korytkovim pismom opravičuje Korytko sam s „trpkimi okoliščinami, ki mu niso dopuščale, da se okoristi takoj“ s tem dovoljenjem (Ljublj. Zvon XX, 622). — 15. (str. 321—324): Pismo kontrolorja Ivana Kapelleja z metliške komende nem. vit. reda dne 13. septembra. — 16. (str. 325—328): Pismo Vincenca Vouka iz Metlike dne 22. julija 1838. Dr. Franko je prevel „Möttling“: „iz Mosburga“ (102). — 17. (str. 329—333): Pismo župnika Jerneja Arka Korytku z Vodice dne 20. julija 1838. Dr. Franko je napravil „z Vodiz“: „z Vodja“ (102). — 18. (str. 333—336): Pismo Jožefa Orešnika, od 22. februarja 1838 kooperatorja v Hrenovicah, Korytku z dne 26. julija 1838. — 19. (str. 337—340): Pismo z opazko na čelu: „Aus Mangel des Raumes; am Schlusse: Gratz am 1. August 1837“. Dr. Franko ga je opisal takole: „List brez podpisa, pisan iz Gradca 1. avgusta 1837 ne ve se komu“ (str. 102). Toda konec pisma je pripisan na zadnji strani odzgoraj in ima tudi podpis: Stanko Vraz. To je tisto Vrazovo pismo Prešernu, o katerem je pisal Vraz Prešernu dne 19. novembra 1837: „Pričakujem odgovora na tisto dolgo svoje pismo, ki sem Ti ga poslal po gospodu Rudežu, ker bi rad vedel, ali in koliko se strinjaš z jezikoslovnimi principi, ki sem jih tam razvil“ (Letop. Mat. Slov. 1875, 164). — 20. (str. 341—2): Pismo Kopitarja Korytku z dne 12. sept. 1838. — 21. (str. 343—4): Pismo Andreja Drempla (dr. Franko je čital napačno Drenner), kaplana v Šmartinu pri Šmarni gori, Korytku z dne 28. julija 1838. — 22. (str. 345—350): Odgovor na Korytkova vprašanja v neohranjenem pismu z dne 3. junija 1838. Pismo ima datum: „Antignana am 19. Juli 1838“, pod katerega je pripisal Korytko: „bei Mitterburg“. Podpis je namenoma začečkan. Med tistimi, katerim se je Korytko 26. julija zahvalil za pošiljatve (gl. zgoraj str. 301), ni nobenega iz tega kraja. — 23. (str. 351—352): „Lied bey Hochzeitlichen

Apfelgeben iz Loškega potoka“, v Frankovem spisu neomenjeno. Lastnoročen Korytkov z gajico pisan prepis enako naslovljene pesmi med gradivom iz Loškega potoka (glej skupino II. 1 b). Slovenski prevod nemškega nadpisa in opazk je pripisala z bohoričico Prešernova roka, in v tej obliki se nahajajo tudi v izdaji Korytkove zbirke (III, 56), izišle pod redakcijo J. Kosmača in M. Kastelca (Marn, Jezičnik XVI, 8). Ta pesem je bila tudi med pesmimi, priobčenimi Vrazu iz Korytkove zbirke (Vraz NPI XII), ker se nahaja Vrazov prepis v njegovi ostalini. (Štrekelj, SNP III, štev. 5390, str. 297; št. 5398, str. 300.) Redakcija Korytkovega prepisa je pač Prešernova. — 24. (str. 353—356): Pismo Čelakovskega Prešernu z dne 9. maja 1833, natisnjeno pri Franku (104—105) in od tam v novi izdaji korespondence Čelakovskega¹⁾. Pismo je odgovor na Prešernovo pismo z dne 29. aprila 1833 (Ljublj. Zvon II, 49—52), kjer je javil Prešeren Čelakovskemu, da bi rada izdala s Smoletom v Pragi zvezek slovenskih narodnih pesmi. Frankovi napaki: „St. Smole“ mesto „H(Err) Smole“ in „Nova Pisanja“ namesto „Nova Pisarija“ je povzel tudi Bílý. — 25. (str. 357—360): Načrt Korytkovega o klica: „Den Freunden des Slaventhums in Krain; ein Slave aus Norden“, ki je izšel z datumom 10. junija 1838 v ljubljanskem „Illyrisches Blatt“ štev. 25. z dne 23. junija 1838 in pa v praškem listu „Ost und West“ štev. 58. z dne 21. julija 1838, ponatisnjen pri drju. Franku (92—94), ki je pa zamenjal datum članka z datumom objave. Načrt je na par mestih obsežnejši nego natisk. — 26. (str. 361—4): Listič z beležko Zoisove roke na prvi strani, neomenjeno v Frankovem opisu: „Alphabett der Handschrift im Vocab. Ital. Schiavo. Udine 1607.“ To je prepis pripisa na praznih listih Sommaripovega vokabularja (gl. Oblak, Letopis Mat. Slov. 1891, 67), nahaja jočega se sedaj v ljubljanski licejski knjižnici. Zois je pripomnil: „Der diese Zeilen geschrieben, scheint selbst nicht fest in Grammat. seiner Sprache gewesen zu seyn. Die Buchstaben sind gr. Theils aus dem cyrillischen und wenige glagolitische. — 27. (str. 365 do 368): Poljsko pismo grofa Jožefa Dunin-Borkowskega Korytku iz Lvova dne 19. maja 1838 s poštnim pečatom: „Laib(ach). 4. Jun(i)“, ponatisnjeno pri Franku (107—108). — 28. (str. 369 do 372): Poljsko pismo Borkowskega Korytku z Lvova dne 10. avgusta 1838, ponatisnjeno pri Franku (111—113). — 29. (str. 375

¹⁾ Korespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. Vydal František Bílý II, str. 309—311. (Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách na Moravě a v Slezsku. Skup. II., č. 14.) V Praze 1910.

do 378): Pismo Korytka Glaserju z dne 6. oktobra 1838, tiskano pri Franku (115—117). — 30. (stran 379—382): Koncept poljskega pisma Korytka Borkowskemu brez data, ne vezan z drugimi, tiskan pri Franku (108—110). Pismo je odgovor na list Borkowskega z dne 19. maja 1838, prišedšega v Ljubljano dne 4. junija (glej zgoraj štev. 27), ker pravi Korytko v konceptu: „Takoj po prejemu lista sedem in odpisujem“, je moral nastati koncept ali še 4. junija 1838 ali pa kmalu pozneje.

(Dalje prihodnjič.)

A. Aškerc: Pesnitve. Peti zbornik. Pri Schwentnerju v Ljubljani 1910. 8°. — 268 str. Cena broš. K 4.—, eleg. vez, K 5.50, po pošti 20 h več.

Težko mi je pisati o Aškercu. Tako se mi godi, kakor da bi moral brez posebnega spoštovanja govoriti o človeku, ki sem ga nekoč odkritosrčno ljubil. Spominjam se ognjevitiga, zvenceh besed in svetlih superlativov polnega slavospeva, ki ga je pred štirinajstimi leti prepeval Aškercu dvajsetleten mladenič. Slavospev je bil objavljen v „Ljubljanskem Zvonu“ in tisti mladenič sem bil jaz.

Kaj je bil takrat Aškerc mladim ljudem, vemo vsi, ki smo soživeli Mahničev boj zoper malomeščansko liberalno kulturo. Beseda o svobodni misli takrat ni bila puhel zvok; bila je resnično, kakor bi Aškerc rekel, „upesnitve vredna“. Mahnič je z brezobzirnim pogumom in — sadovi kažejo — z obilnim uspehom delal pot novi kulturi, ki naj bi temeljila edino in strogo na dogmah rimsko-katoliške cerkve ter prepajala ves slovenski narod. Zatorej je hotel pomesti z vsem, kar je bilo izraslo iz nejasne, plašljive in obzirne malomeščanske svobodomiselnosti; z vsem torej, kar se je do tistih časov moglo imenovati slovenska kultura. Naravno je, da ni mogel prizanesti ne romantiku Jurčiču, ne estetu Stritarju, niti pobožnemu Gregorčiču. Slepci so njegovo početje imenovali divjaško herostratstvo; on pa je natanko vedel, kaj da je hotel in moral hoteti: stara, po omlednem panteizmu dišeča kultura mu je bila na poti, udaril je torej po njenih najboljših glasnikih ter se ni menil za javkanje obzirnih estetov.

Kako se je na političnem in socialnem polju dobojeval ta kulturni boj, nam živo pričajo današnji časi. Na literarnem polju pa je šel razvoj vse drugo pot, nego si jo je bil Mahnič mislil: na mesto dozorele, v epigonstvu hirajoče liberalne romantike ni stopila rimsko-katoliška mistika, temveč je stopil čvrst, življenja poln in boja željan realizem. Njegov oče in poglavitni besednik je bil Aškerc. Mi smo slutili in čutili, da je v tem realizmu boj, življenje, razvoj in prihodnost. Pesem o svobodni misli, pa če jo je ponavljal Aškerc v stoterih oblikah in podobah, je bila takrat boj in življenje. Prav zato je bilo polno, krepko življenje tudi v pesniku samem; verzi so bili časih okorni in grapavi, časih skoraj banalni — kaj nam je

bilo tisto! V njih je bil duh, ki nam je govoril in klical, kakor jeklo na ščit. Podobe so bile jasne in plastične, mnogokdaj celo tiste, ki jih je bil prinesel iz Jutrove dežele. Boj je bil kmalu dobojevan, o mahničijanstvu ni v naši literaturi več sledú, ideja svobodnega razvoja je temeljito zmagala. Vozili smo se jadrno naprej, po novih potih, novim ciljem naproti — kje je ostal Aškerc? Ostal je v Mahničevi dobi, in ker je tam ostal, se je pred našimi očmi pomikal zmerom bolj nazaj, v daljno daljavo. On nam govori iz preteklosti, govori zmerom eno besedo, ponavlja jo brez prestanka, tako da nam je zmerom bolj banalna ter naposled celó odurna.

Kako se je moglo zgoditi, da je šla njegova pot tako urno in naravnost navzdol? Kako se je moglo zgoditi, da se nikoli ni okrenil, nikoli ne pogledal, kako gre čas dalje in navzgor, da nikoli ni premeril razdalja med seboj in novo generacijo ter poskusil nam kaj lepega povedati, ne pa da bi se prepiral z Mahničem in pogreval nevšečne stare komedije?

Tako se je to zgodilo:

Vse slovensko občinstvo je vedelo, vsak gimnazijec je vedel, kako in kaj da je z Aškercem. Le naši nesramni in brezvestni literarni recenzentje so vedoma lagali ter varali občinstvo in pesnika samega. Kadili so mu, povzdigovali so ga v nebesa, po krčmah pa so se norčevali iz njega. Mi drugi, ki smo vedeli, kaj nam je bil Aškerc in kako visoko je njegovo mesto v zgodovini slovenske kulture, mi se nismo norčevali, temveč sram nas je bilo v imenu te kulture in v imenu pesnikovem. Ali usta so nam bila siloma zaklenjena; tam, kjer se je ščeperila gnusna laž, ni bilo prostora za eno samo odkritosrčno besedo. Občinstvo ni verjelo tem lažnivcem, pesnik pa jim je verjel. Lagali so mu toliko časa, dokler ga niso, lahkovernega, kakor je bil, popolnoma pohujšali. Najnovejša njegova knjiga priča, da več ne vé, kaj je poezija, več ne, kaj je okus in žalibog tudi ne več, kaj je spodobnost. Da je prišlo in moglo priti tako daleč, ni kriv pesnik sam, temveč so krivi naši recenzentje, ki jim je do umetnosti in do kulture manj nego za počen groš. Kakor so ravnali z Aškercem in kako so dolgih deset let vedoma lagali o njem, je eden najgrših škandalov, kolikor jih pozna naša literarna zgodovina. —

Hudo mi je, da sem moral vse to povedati; ali mislim, da je bil zadnji čas.

Ivan Cankar.

Cvetko Golar: Pisano polje. Založil Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1910. 8°. 114 str. Cena broš. K 1'80, eleg. vez. K 2'80.

Prijatelj Golar je torej začutil, da stoji njegovo solnce v zenitu, da je že velik njegov dan in da je napočil čas njegove žetve. Vse tisto, kar se je rodilo skrivoma tekom mesecev in tekom let v njegovi duši, je zdaj dozorelo, sili na dan in čaka rok, ki poreališo sanje, ideale in cilje. Izdana knjiga je kos te žetve. Cela neskončnost mladosti je v njej, celo morje najraznejšega hrepenenja, ogromna, komaj pregledna vrsta pomladi in poletij. Marsikdaj je žarel mak, mnogokrat klasila njiva, zelenel gozd, se opolctaval škrjanček v višavo in vriskal. Mlado deklo je cvetelo kot roža, in samo da je sklasi njiva, je že kot nevesta jokala, a čas, brezbrizni življenski gospodar, podi vmes vihraje leto. Danes sneg in zima, jutri solnce in vesna. Pojutranjem že jasno vriskajo škrjančki, že svatuje pravljíčna in bajna kresna noč. Nevesta je postala žena, trpljenja bridkoba jo je utrudila,

„venec ji ovija čelo,
trudna v rožah je ležala.“

Lani, v tistem času je to bilo, ko je pomlad najsočnejša, je hrepenenje tako kipelo, da se je igrala domišljija z zvezdami kakor otrok s ponarejenimi zlati. Solnce se je dvigalo iz mokrih morskih poljan in se vozilo z zlatimi uzdami, z vihro v kolesih po blesteči zarji na jutranjo nebesno planoto. Pozneje, v kresni noči, se je našla cesta do visokih zvezd. Naš pesnik si jih je nasul polne dlani, sejal jih krog sebe po svojem nebu, gledal, kako švigajo bliski iz njegovih rok, kako se kotalijo vsenaokoli zlata nebeška semena in poslušal, kako zveni in poje njegova poljana. V takem bogastvu je sklenil, da pojde po svojo čisto devico, po kraljičico zvezd. Gotovo je namreč:

„Polje se bliskalo bo in zorelo —
koliko je jasnih cest!“ —

Vrste se lepi časi.

„Polje moč, mladost, v njej spe cvetovi,
radost sreča v prsih mi šumi
s sladkimi, bleščečimi glasovi.“ —

Pesnik diha dan, diha žarke božje in srce mu je kot roža rdeča, ki odklepa svoj kelih in klije k solncu

„po nebeški luči hrepeneča.“

Ljubezen trka na vrata. Kje je deklica, da bi šla svatovati, ko

„že zasijala prečista je zarja,
svetla ljubezen gori iz viharja.“

Tam na samem se beli med brezami samotna hiša, ali ne bi izvolilo tam domovati zaljubljeno srce in noč in dan svatovati z zaljubljeno nevestko? Ona je vendar tako divna in njene oči so tako čarovite, da jo človek prosi, naj mu podari njihov lesk. V času bogastva se živi zdaj, nebeška zarja je na razpolago. Ženin stopi v plamenečo reko, potopi se v žarečo luč in zajme polno zlate zarje in plane iznenada k svoji dragi:

„Ná ti zarje, moja mila,
ali ne bi me ljubila?“

Ali minila je pomlad, poletje je odzorelo, prišle so oblačne zimske noči brez zvezd in z njimi mračne misli, ki spijo v razžaloščenem srcu. Tekom takih žalostnih dob se je vse izpremenilo. Zopet pride pomlad, zopet poletje, ali davčina se ne vrne.

„Mak žari, mak žari,
kje si, dekle moje ti!“ —

Še se živi burno in nagloma, ko se stori noč in pride visoka devotka, vsa bleda in strastna in slična boginji. Ali spomin na te dogodke mrzi, srce je nesrečno in se potaplja v resignacijo:

„To ljubezen bila ni
čarobna in sladka,
to je bil le prazen sen,
samo blodnja kratka.“

S čim je Janček, sirotek črni, posejal njivo, ko mu je dozorela namesto žita stoklasa trava? Kje je dekle, ki ga zdaj mara? In Janček odgovarja:

„Saj oral in kopal in sejal
sem vse dolgo leto,
v solncu sem kot oglje počrnel,
vse mi je zakleto.“

Zdaj je šlo vse za gore. Radost in mladost in njen jasni žar.

„ — in ako sreča mimo gre,
uzreti me ne more.“ —

— — Opisal sem del te knjige in jaz mislim in čutim, kako se vse vije in ziblje v zanosu bogate pesniške duše, kako vse iskri v bleščečih primerah in se razliva po čustvenih prsah kot lava. Dandanes, ko vse mrgoli pesmi brez poezije, je človeku ob taki zbirki toplo in prijetno. Čitati tiskane verze in lahko nekaj čutiti zraven, lahko se vdati razpoloženjem tistega, ki jih je napisal, to je vendar še vedno nekaj zanosnega, nekaj takega, kar si želi vsak pravi prijatelj in poznavalec literature in poezije. Prijatelj Golar je kot pesnik domač človek, sin naših polj, našega neba in naše zarje. Lastna mu je mehka in prava slovenska nprav, ki se raztaplja v njegovih verzih v iskrena čuvstva in razliva svoj vpliv v opisih in primerah mogočnega in visokega pesniškega zanosa. Ni mislec, pač pa umetnik. Kar čuti — in naj bo vsakdanje, izraža s takim besednim slikanjem, da postane vse nevažno važno, vse nezanimivo zanimivo in vse hladno in brezdušno toplo in prirčno. Domišljija divja z vsemi svojimi slikovitostmi, ki so ji lastne, po tej knjigi kakor razbrzdani konji. Vsa priroda živi, poje in vriska. Zlato pšenično klasje sanja zlate sanje, srebrni mesečni srp potuje po nebu, da požanje pšenico, naših polj kraljico, poljska roža zlatica se pogovarja s kumom o cekinih, v poljani svatuje rdeči mak z družico purpalo, siak jezdi na suhem ovsu in napiva zakonski sreči, rž pleše, čmrlj gode, škrjanček je svat, ki vriska in se opoteka v višavo. Zarja se rztaka po gorah kot reka, solnce hiti po nebu kakor bleščeče obrzdani belci, mlada devojka ima take oči, da pogleda samo na mesto in že tli in gori s plamenom. Narava daje Golarju sploh vsega. Po noči gre v rjojenje razdivjane nevihte po nebeški ogenj,

„ — da trudna duša mi k svetlobi vstane,
razplameni se v meni moč.“

Celotna zbirka ima na sebi znak in specijalnost domače grude. Ni mesta v njej za mednarodnost, ki daje tudi pravim umotvorom noto malenkosti in brezizraznosti. Kdor pozna narod in njegovo bivališče, bo tudi vedel, da je ta knjiga last in sad njega in njegove zemlje. Tam, kjer nima domača pesem širokih in čvrstih tal, to je v epiki, tudi tam ni zašel avtor v romančni in baladni ton mednarodne evropske poezije. Obrnil se je k bližnjemu bratskemu narodu na jugu, se tam udomil in se okoristil z vsem tistim, kar mu je bilo potrebno za zadnji ciklus njegove zbirke. Opisal nam je slavne zmagovalce-junake, visokostase devojke, ki zastrupljajo te junake z otrovom temnordečih, rujnih ustnic, se jih ovijajo strastno, žarko in jih mamijo z belino svojih životov, povedal nam je o stari babi, ki se prepira z mlado devo za ljubezen in srce mladega Ivana, zalega pastirja, in o hajduku, ki se plazi v črni gori po skalah in gleda z volčjimi očmi za plenom. Ali devojka ima o njem posebno sodbo.

„Da, razbojnik si, hajduk, moj dragi,
s črnimi si me očmi urekel,
v robstvo sladko zakoval, zaklel me!“ —

In v krajih južne poezije se dogodi še naslednje čudo: Lepa Naja se moži, stopi v gozd in povabi vitki javor na svojo ženitnino. In javor pride med šumom svatov: v črnih škornjih, v bujni zeleni kučmi in ves košat in okoren. Sedi med njimi, se brati in trka, zvrne celo vedro vina in se odguga v svoj zeleni dom, v svojo solnčno hišo.

Nov svet se odpira čitatelju, ki prebira Golarjeva dela, cela dežela poetskih sanj mu huščne v obličje in ga zamami. Jaz, ki pišem te vrste kot nekakšen obstranski komentar k pričujoči zbirki, bi želel, da bi imel nekoč več časa in več prostora in bi se mogel razmahniti na levo in desno v premotrivanju izvirne vsebine, individualnega mišljenja in v opisih nenavadne, vihrave in žeheteče in plameneče fantazije in primer, ki srečavajo čitatelja ob vsakem koraku. Za enkrat pa se obračam do vse sloveče slovenske publike in povprašujem brez poze in prav prijateljsko: Ali že imate Golarjeve pesmi? Ako jih še nimate, ali ne bi izvolili? Poglejte, sonce je v zenitu, velik je že dan, treba je preklicati starodobne verze:

„Naj si s tinto prste maže,
pevcu vedno sreča laže.“ —

Milan Pugelj.

Janka Kersnika Zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Zvezek V. (1907—1909) 8°. 415 str. Cena broš. 3:50 K. — Zvezek VI. seš. 1. (1910). 8°. 255 str. Cena broš. 2:50 K.

Kersnikovi zbrani spisi so s petim zvezkom končani. Kersnik je v prvi vrsti romanopisec, tam je težišče njegovega dela, zato so romani zasedli prve prostore zbranih spisov; peti zvezek pa obsega v pestri mešanici, kar je še ostalo: pesmi, šaloigro „Berite Novice!“, leposlovne in politične listke, kritike in dr. Prijateljev komentar. — Šesti zvezek je namenjen življenjepisu in oceni pisatelja. V prvem sešitku je dospel življenjepiš do l. 1874., ko je Kersnik dovršil v Gradcu pravniške študije.

Svoje literarno delovanje je začel Kersnik že v zgodnji mladosti in sicer s pesmimi, ki so mu ostale ljube tudi pozneje; hranil jih je v skrbno zavutih zveščičih. Kersnik je imel brezdvomno lep liričen talent, to vidimo iz premnogih pesmi; že Stritar je hvalil njih narodni ton, želel pa je večje jasnosti. Nekatere spominjajo na Jenka ali Heineja, posebno ljubke so Dekliške pesmi. Snov jim je erotična, deloma tudi domoljubna. Dr. Prijatelj je ocenil njih vrednost in razkazal tudi razpoloženje, iz katerega so nastale te drobne cvetke. — Med Kersnikove spise je sprejeta tudi šaloigra „Berite Novice!“ in sicer z večjo pravico, nego jo je Levec uvrstil med Jurčičeve. Na podlagi rokopisa je dr. Prijatelj dognal lastnino Kersnikovo in v tem popravil dosedanje netočno mnenje. — Urednik se je odločil sprejeti tudi Kersnikove politične podlistke med zbrane spise. Naj mu ne bo žal truda! Pridobil si je zaslugo, da nam je Kersnika kot podlistkarja šele odkril. Zbral je vse važnejše podlistke in jim dodal potrební komentar, brez katerega bi za večino današnjega pokolenja ne bili več razumljivi. Težavno, a tudi kočljivo delo! Saj je treba poseči po osebah, ki še zdaj živijo, in nikomur ni ljubo, če se opozori na njegovo mladostno stremljenje, od katerega se je oddalil v poznejšem življenju, morebiti ne brez sebičnih namenov. Toda dr. Prijatelj se je smatral dolžnega, podati „o važnejših moreh popolno in vsestransko sodbo“.

Leta 1884. so se prepirali, kdo je prvi pisal podlistke. Gotovo je, da je Kersnik njih pravi začetnik in najboljši zastopnik; tega se je tudi sam zavedal, ker imenuje druge svoje epigone. (Zbr. sp. V., str. 251.) Kersnik je dal podlistku literarno vrednost in nas v tem spominja na Čeha Nerudo, čigar nedeljske feljtone v Narodnih Listih so ravno tako težko pričakovali kakor Kersnikove. Imel je poseben dar, a čutil je tudi notranjo potrebo, kramljati o vsem mogočem v lahkem tonu. Že v dijaških letih je točno pisal svojo beležnico, kot jurist pa je skoro

dnevno dopisoval svoji materi o vsem zunanjem in notranjem življenju. Gradivo za podlistke so mu iz sodobnih dogodkov prinašali deloma tudi njegovi prijatelji; on pa je ustvaril tista pisma, iskreča se duhovitega humorja, v katerih je šibal svoje politične nasprotnike, posebno nemškutarje in dr. Costo, zavračal razne nerodnosti v slovstvu, včasih pa razpravljal tudi resne stvari, vedno pogumneje izpovedajoč napredne nazore. Ta pisma je naslavljal na fingirano gospico, gospo ali strica v Ameriki ter jim tako dal več ali manj dramatičnosti. Najbolj medli so Vieux Saxe v Ljubljanskem Listu, ki jih je pisal kot aktiven politik. Najbrž mu niso šli prav od srca, ko je moral zagovarjati včasih dvomljive stvari, preko katerih se ni dalo priti z dovpti. Kako je zavrnil Haderlapove jezikovne novotarije ali Pajkovo definicijo o poeziji ali našel prvi vzgled za tekoče rime, vse to pač ne more zgrešiti vpliva tudi na največjega čemerneža. Dasi je imel Kersnik, kakor pravi sam (str. 279), edini namen, čitatelja zabavati, pri čemer ni hotel biti izbirčen v sredstvih, so ga ljudje vendar smatrali za resnega. In ni čudno, včasih je zbadal preostro, četudi brez zlobnega namena. Tudi uredniku Jurčiču je provzročil dovolj zadreg. Gotovo je današnji politični borbi iskati kali že v tedanji dobi; polemika pa je že tudi takrat prekoračila često meje dostojnosti. Da Kersnik posebno glede izrazov ni zaostajal, se pri njegovem živahnem temperamentu ni čuditi. Toda dovolj o podlistkih, saj je o njih podal dr. Prijatelj (Zbr. sp. VI., str. 243) sodbo, ki se bo težko dala bistveno izpremeniti.

Kersnikove kritike so izšle v Ljub. Zvonu I. 1888—90. Odlikujejo se po stvarnosti in odločnosti. Za nas so deloma zgodovinske važnosti, ker je takrat začel Mahnič svoje delovanje. „Mladi“ so že čutili, pravi Kersnik (str. 321), da v slovenskem leposlovju preobrat, kakor si ga želi „Rimski Katolik“, ni več mogoče.

Že večkrat se je oglašala želja, naj bi se starejšim pisateljem (tu se je posebno mislilo na Prešerna) dodal komentar, toda šele dr. Prijatelj je prebil led. Seve glavni komentar je in bo pač ves VI. zvezek. Tam bo gotovo marsikaj, kar bo nadomeščalo komentar tudi za prve štiri zvezke. Kar nam je podal v prvem sešitku, je to obširna in vzorna biografija, kjer je ljubeznivo pobrana vsaka malenkost, ki osvetljuje Kersnika. Dr. Prijatelj posluša z njim bajke stare pestunje, opazuje ga pri igri po grajskem vrtu, pri učenju v gimnaziji, gleda v njegovo beležnico, kjer se sramežljivo skrivajo prve pesmi, spremlja ga tudi na vseučilišče, pazno zasledujoč vsak vpliv njegove okolice. Z vsem tem pa še ni zadovoljen; z mojstrsko roko nam slika v obširnem poglavju vso tedanjo dobo, nje cilje in nagibe, uspehe in poraze, s tako blestečimi barvami, da se iz onega vrveža plastično dvigajo vse imenitnejše osebe: na eni strani stari junaki z očetom Bleiweisom, katerih „neodločna, nedosledna, vladne kapljice srebajoča“ politika je obujala razočaranje in nevoljo, njim nasproti pa čila četa mladih, zbirajočih se okoli kremenitega značaja — Levstika, ki v mladostnem navdušenju gredo svoja pota, gradeč ponosno stavbo napredne misli. Neizmerno zanimiva doba, ki nam odseva iz V. in VI. zvezka Kersnikovih Zbranih spisov! Želimo, da odpre g. založnik dr. Prijatelju še v zadnjem sešitku prav na široko predale. *Dr. A. Dolar.*

V. Molè: Ob stoletnici Julija Slowackega. Knezova knjižnica XVI (1909, str. 111—132.) — Prav umestno je bilo, da se je Slov. Mat. v svojih publikacijah lanskega leta spomnila tudi pomembnega narodnega praznika, ki so ga slavili naši severni bratje Poljaki, ko so praznovali stoletnico rojstva enega izmed največjih svojih poetov, Julija Slowackega. To je bilo tem potrebnije, ker je življenje in delovanje imenovanega pesnika posebno poučno za nas Slovence naših dni, kajti

Slowacki je eden izmed nepriznanih velikanov dušnega dela, ki je korakal tako daleč pred svojim časom, da ga sodobniki niso mogli razumeti. Treba je bilo več desetletij, treba je bilo novih idej, ki so zastrujile med človeško družbo, da je prišel tudi dan za slavo in proslavo Slowackega. To dejstvo ni sicer nikaka izjema med pojavi kulturnega in tudi slovanskega kulturnega življenja; gotovo pa se v novejših stoletjih še ni primerilo, da bi se bilo potomstvo s tako notranjo potrebo pogreznilo v mračne globine duševnega velikana preteklosti, kakor se je zgodilo pri poljskem umetniku. Seveda je zaslužno, da nas je s tem velikanom vsaj poprečno seznanil mladi pisatelj, ki sam more pesniško čutiti za poljskim poetom in ki se je obenem pokazal tudi temeljitega poznavatelja Slowackega poezij, katere nam je deloma tudi sam že podomačil, in pokazal, kako vrl prevajalec najtežjih in najprelestnejših verzov je. Ne da bi se spustil v podrobnejšo analizo Moletove razprave, hočem le poudariti, da bi si stekel mladi, estetično vrlo izšolani pisatelj lepih zaslug, če bi vztrajal na poti, ki jo je ubral s tem, da nas skuša teoretično in praktično seznaniti s proizvodi nam skoro nepoznane poljske književnosti. Zlasti pa bi dokazal, da je za prevajanje poetičnih del klasične vrednosti sposoben le tisti, ki se more poglobiti v najnižje globine originala s skoro neizcrpnimi poetičnimi zakladi, ki ima na drugi strani tudi poetični jezik, v katerega prevaja, popolnoma v svoji oblasti. Potem ne bodo naši prevodi, kakor so bili doslej, žal z malimi izjemami, potrata časa, papirja in nečast — naši književnosti. *Dr. Ivan Merhar.*

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Z zemljevidom središče občine, z desetimi slikami v tekstu in 24 tablicami. Izdalo Zgodovinsko društvo za Sl. Štajer. Tiskala Cirilova tiskarna, Maribor 1910. V. 8°. XIV + 594 str. (Broširana po pošti K 5'60, vez. K 6'80.)

Prijatelje slovenske zgodovine in domačega krajepisja je iznenadila obsežna monografija, kakršnih že imajo večji narodi obilo, pri nas pa je vsekakor jako redek pojav. Na Nemškem si snujejo strokovnjaki združeni v zgodovinskih in sorodnih organizacijah dalekosežne načrte glede spisovanja krajepisnih, folklorističnih in zgodovinskih študij o posameznih krajih in rodovinskih monografij ter jih izvršujejo uspešno še desetletja; Slovenci pa še seveda ne smemo misliti v tem oziru na organizirano programatično delo, dasiravno čutimo, da je tudi nam treba predvsem specialnih študij, ki obdelujejo najrazličnejše probleme posameznih krajev in dob na poljuden način, a vendar obenem toliko znanstveno, da je zadovoljen z njimi strokovnjak zgodovinar, statistik, zemljepisec, jezikoslovec itd. Vsem tem je treba ugoditi, toda koliko učenjakov čuti v sebi zmožnost pisati tako? Naši pisatelji pa se morajo boriti razen tega še s posebnimi težavami pri nabiranju raztresenega gradiva, kajti povsod jim je treba stopati preko tiskanih virov v razne arhive, če hočejo podati kako zaokroženo zgodovinsko sliko. O zanimivem štajerskem trgu Središču že imamo sicer precej tiskanih virov, gotovo več nego o kateremkoli štajerskem slovenskem kraju, a kljub temu premalo. Kupi neporabljenih ali le deloma izčrpanih listin v župnijskem in občinskem, c. kr. namestniškem in deželnem ter križniškem arhivu so čakali učenjaka dalekovidnega obzorja, marljivega in vztrajnega moža, ki se ne boji nobenih žrtev v denarju in času. G. prof. Kovačič je bil pravi mož za nadaljevanje velikega dela, ki ga je bil pričel pokojni Matej Slekovec. Slekovec je napeljala ravno središča zgodovina k zgodovinskim študijam. O Središču je objavil Slekovec vrsto spisov v raznih letnikih „Slovenskega Gospodarja“, „Kresa“ in v posebnih knjižicah, toda druga dela so ga odvrčala od tega trga. Ko pa se je končno hotel resno lotiti središče kronike, ga je pograbila smrt (1903). Na poziv

središkega županstva je nadaljeval delo pokojnikov prijatelj g. Kovačič, ki pa je prvotni načrt znatno razširil in izpremenil ter ga izvršil drugače, nego bi ga bil Slekovec. V uvodu razklada pisatelj zgodovino pričujoče knjige. Iz načina, kako je predelal pisatelj Slekovečovo literarno zapuščino, in iz velikega števila navedenih tiskanih in rokopisnih virov razvidi čitatelj, s kako temeljitostjo in ljubeznijo se je poglobil g. Kovačič v svoj predmet. Ni nam podal kronike, temveč veliko poljudno krajepisno in zgodovinsko sliko.

Knjiga obsega dva neenaka dela: v prvem pregledne kratke krajepisne črtice, v drugem pa vrsto temeljitih zgodovinskih sestavkov. V „Krajepisu“ nam navaja pisatelj najvažnejše točke o legi, vodovju, podnebju, živalstvu, rastlinstvu in rudinstvu. Pisatelj hoče biti v prvi vrsti poljuden, in tej želji se je moral v krajepisnem delu podvreči mnogo občutneje nego v drugem delu. Ne zdi se mu na primer potrebno navesti izmed 50 vrtnih cvetlic — toliko približno jih poznajo središki vrtovi — več nego 8, in v istem razmerju navaja tudi ostalo rastlinstvo in živalstvo. Pisatelj nam imenuje samo 4 najnavadnejše ribe središkega vodovja, središki ribiči pa jih poznajo okoli 20. Pisatelj bi bil lahko tukaj ustregel marsikomu s popolnejšim seznamkom domačih rastlinskih in živalskih imen, obsežnost knjige pa bi s tem ne bila občutno narasla. Članek o prebivalstvu, njega jeziku in navadah je jako pregleden. O središkem narečju že imamo posebno razpravo dr. K. Ozvalda v izvestju goriške gimnazije 1904. Pisatelj ni pozabil posebe pohvaliti neupogljive narodne zavednosti srediških tržanov, ki je ne zatajujejo nikdar, niti dolgotrajnih bojev, ki jih bije ponosni slovenski trg z vsemi oblastmi za pravice slovenskega jezika. — Marsikoga bo zanimalo dejstvo, da žive v Središču slovenski Židje, kajti po zadnjem ljudskem štetju je bilo izmed 1125 prebivalcev 14 Židov, Nemcev pa samo 9, a še ti niso najbrž sami Židje. Prijeten duh veje iz sestavka o narodnem gospodarstvu in o razvoju društvenega in združnega življenja v Središču. Povsod se srečujemo z dejstvom, da žrtvuje središki občinski zastop leto za letom razmeroma velike zneske za povzdigo domačega gospodarstva, a tudi v kulturne namene; to dokazuje najbolj pričujoča knjiga sama, katere je naročila občina vnaprej 500 vezanih iztisov, da jih razdeli tržanom brezplačno; s tem je sploh omogočila njeno izdajo. Vsa čast vrlemu zastopu in županstvu! — V krajepisnem delu je še najbolj popoln opis srediških cerkvenih umetnin; to je po večini zasluga znanega strokovnjaka v zgodovini slovenske cerkvene umetnosti, prof. in c. kr. konservatorja dr. Stegenška, ki je postregel pisatelju s podatki in navodili pri opisovanju umetnin in priskrbel tudi krasno izvedene tablice in slike v besedilu.

Mnogo obširnejši je drugi (zgodovinski) del (str 65–585). Pisatelj opisuje v poljudnih obrisih posamezne dobe in išče po splošnih uvodih tesne zveze z dogodki domače središke in okoliške zgodovine. Tukaj se razvija moč pisateljeve besede najkrajše. V opisu prazgodovinske dobe se naslanja na svojo knjižico „Prazgodovinske izkopine“ (2. zvezek „Zgod. knjižnice“ 1906). Tudi Središče se ponša za lastnimi izkopinami iz te dobe. Erjavčevega Blaža Čerina izpod visokega Kolka na Goriškem nas spominja nekoliko središki kmet Horvat, ki je prodajal leta 1860. izkopine po svetu in jih ponujal celo na Dunaju, meneč, da je našel na svojem posestvu čisto zlato. Domače izkopine so romale žal do najnovejše dobe v tuje muzeje, in šele ustanovitev „Zgodovinskega društva“, zlasti pa društvenega muzeja je zajezila končno v tem oziru slovensko mejo. O izkopavanjih v Središču, ki jih je vodil v imenu Zgod. društva g. Kovačič, poroča obširno „Časopis za zgodovino in narodopisje“ leta 1907. in 1908. V Središču so odkrili — rimski

tabor. V poglavju o prihodu Slovencev se pisatelj ne more ubraniti mnenju, da so prišli naši predniki najbrž že v dobi preseljevanja narodov v sedanjo domovino in da so se tu vsaj deloma ohranili do novega prihoda svojih sorojakov (str. 85). Vendar v monografiji o Središču ne kaže govoriti tako obširno o preseljevanju narodov in o težah glede prihoda Slovencev. — Razmerno največ prostora zavzema v knjigi cerkvena zgodovina z vrsto dušnih pastirjev, kar pa se je zgodilo iz pietete do rajnega Slekovca, ki je bil ta oddelek že precej pripravil. V to poglavje je vložil pisatelj tudi statistiko o ljudskem gibanju. Med duhovniki in učitelji, zlasti pa med odličnimi rojaki nahajamo imena, ki so znana po vsem Slovenskem. Iz Središča izhaja rodovina Dominkušev, tukaj so doma Ilirec dr. Štefan Kočevar, prerano umrli vodja štajerskih Slovencev dr. Ivan Dečko itd. — V članku o „zunanjih političnih zgodovini“ razlaga pisatelj postanek trga, razmerje do ormoških grajščakov, počenjanje Turkov in Krucev v Središču, dobo francoskih vojsk in nas vodi preko leta 1848. objektivno v politično vrvenje naših let. Trško upravo in gospodarsko zgodovino opisuje na podlagi arhivalnih študij v zaokroženih sestavkih ter dodaja kronološki pregled dobrih in slabih letin, povodnji, kug in drugih nesreč. Z osebnim in stvarnim kazalom zaključuje pisatelj svoje obširno delo.

Knjiga „Trg Središče“ ni navadna trška monografija. Pod tem naslovom se skriva velik del zgodovine vsega južnega Štajerskega, zlasti pa vzhodnih okrajev. Ukaželjnega Slovenca bo poučevala knjiga o vsem, kar ga zanima iz narodne in lokalne zgodovine. Knjiga se priporoča zlasti čitalnicam in bralnim društvom, da jo širijo med ljudstvom, ki si je vsled visoke cene ne more naročevati. V Središču samem pa je itak poskrbel občinski odbor, da čitajo knjigo v sleherni hiši, in tako je našel g. pisatelj namesto honorarja vsaj hvalečnost.

Dr. Ljud. Pivko.

„**Hrvatsko Kolo**“. Naučno-književni zbornik, knjiga V., 1909. (Izdala „Matica Hrvatska.“) (Konec.) Pod naslovom „Neke sitnice (drobnosti) iz novije historije“ (1797—1814) je napisal prof. Šišić razpravo o Dalmaciji v francoski dobi z obširnim uvodom o „Dalmaciji prije francuske okupacije“ (Dalmacija uoči pada republike mletačke (beneške). — Pad republike mletačke i ulaz Austrijanaca u Dalmaciju. — Prvi pokret dalmatinski za sjedinjenje s Hrvatskom. — Ulaz Francuza u Dalmaciju. — Školstvo u Dalmaciji za francuskoga vladanja. — Francusko ratovanje po Dalmaciji i Lici g. 1809. — Hrvatske krajiške regimente u franc. vojnoj službi). Tudi to lahko in gladko študijo znači hrvatsko državnopravno stališče in zgodovinski ponos, le da se z naglašanjem tistih zgodovinskih hipov, ko je na pr. Dalmacija iskala združitve z ogrsko krono, oz. Hrvatsko, iskala ogrsko-hrvatskega kralja, malo ujema na koncu navedena Gajeve pesem „Još Hrvatska“, ki je bolj narodna nego državnopravna, bolj cesarska nego kraljevska. Seveda to ni nedostatek Šišićeve studije, to je zgodovinska činjenica, ki loči početke Gajevega ilirizma od državnopravnega naziranja.

Dalmatinca, zročega preko morja v klasično Italijo, se nam kaže v „Kolu“ z 2 študijama Kerubin Šegvić. „Bokeljska mornarica“ se zove naslov ene njegove razprave, ki jo je posvetil 900letnici te bokeljske institucije. „Bokeljska mornarica“ (ali: Plemenito tijelo bokeljske mornarice) je društvo, zadruga vseh mornarjev, stanujočih v Boki Kotorski, pod zastavo sv. Nikole združenih v to svrhu, da z združenimi silami pospešujejo moralni in materijalni svoj poklic. Nekdaj se nikdo ni smel baviti z mornarstvom, ako ni bil član tega ceha ali „bratovščine“, ki je imela svojo cerkev in 4 kaplane: bila je demokratsko protitežje proti plem-

stvu, a predstavljala obenem vojsko svoje ožje domovine. Nastala je po vsej priliki l. 809., ko je kotorski vlastelin Andrija Saračenac spravil v Boko smrtne ostanke sv. Tripuna. In to tisočletno društvo obstoji še dandanes in ljubosumno čuva svojo častljivo prošlost v noši in — s plesom pred stolno cerkvijo, ki se ga je do prošlega stoletja udeleževal tudi škof. Tako se vnuki spominjajo življenja, jakosti in slave svojih očetov. Ko je Avstrija zasedla Boko, je ta-le imela 300 velikih trgovskih ladij in mnogo malih, a danes nima niti ene velike trgovske ladje in narod beži po svetu . . . V starih spomenikih se nahaja latinska beseda „marinaritia“, ki pomeni plačo mornarskega najemnika; ital. se zove marinerizza. Je li slovanska beseda mati lat.-italijanski ali obratno? — Lep sad so rodile Slovenske povesti in novele, ki jih je pod mojim uredništvom izdala „Matica Hrvatska“: Kerubin Šegvić je čital v njih „Martina Krpana“ in spoznal v njem brata „Kanjošu Macedonovića“, ki ga je v 70. letih prošlega stoletja spisal pisatelj dalmatinsko-črnogorskih povesti, Stjepan Ljubiša. Sličnost je v istini frapantna. Po dose-danjem našem znanju o tej stvari ne moremo govoriti o vplivanju enega pisatelja na drugega; sličnost je tolmačiti z edinstvenostjo jugoslovanskega naroda, ki ima v svojem narodnem pričanju često iste ali slične motive. „Duša našega naroda je bila ena iz početka, ostala je ena skozi veke, nikaka tuja roka je ni mogla raztrgati od Triglava do Bojane. To nam dokazuje dvojčka po rojstvu, ki si preko gor, podajata bratsko roko: Martin Krpan in Kanjoš Macedonovića“, pravi Šegvić in tako pravim vselej in povsod tudi jaz; zato sem s svojim člankom o osnutku „Matice Dalmatinske“, priobčenem v tem „Kolu“, rad stopil med svoje hrvatske pobratime dr. Grubera, dr. Kučero, Šegvića, dr. Bazalo, dr. Šišića, Stjepana Radića, Otona Ivekovića.)

Dr. Fr. Ilešič.

Barle Janko, Slika sv. Kummernisse u kapeli u Velikoj Mlaci. (Preštampano iz „Prosvjete“. Zagreb, 1909.) To je zanimiva brošurica 28 strani, ki jo je napisal marljivi raziskovatelj kulturne zgodovine, naš „Janko“ v Zagrebu. Nabirajoč gradivo za zgodovino cerkva v Turopolju pri Zagrebu, je v leseni kapeli sv. Barbare v Veliki Mlaci zasledil zanimivo sliko takozvane sv. Kummernisse: na križu visi človek s krono na glavi in z moško brado, oblečen v žensko obleko in obut v ženske čevljičke (en čevelj je na zaboju pod križem). Ob križu svira na gosli goslač. Slika svete „Kummernisse“, ki je najbrž nastala iz neumevanja prvotnega prikazovanja Kristusa na križu, oz. neke slike v Lucci („Sanctus Dominus“), se nahaja tudi v cerkvi sv. Lenarta na Pohorju. — Brošura je opremljena z več slikami.

Dr. Fr. Ilešič.

Karásek Jos. dr., Gaj a Čechové. (V Praze, 1910, odtisk iz „Préhleda“.) — Znani češki pisatelj, literarni historik dr. Karásek, je s pričujočo razpravo pomnožil število prigodnih spisov, ki so izšli ob stoletnici Gajevi. Bistveno ta spis posnema češki del Gajeve korespondence, ki jo je lani izdala Jugoslovanska Akademija. Uvaja pa Karásek svoj spis tako-le: „Gaj spada k največjim in najsimpatičnejšim pojavom slovanskega juga . . . Dokazal je umno, da imajo Hrvati in Srbi en jezik. Ta težnja po večjem združevanju mu v zgodovini slovanskega preporoda zajamčuje dragocenejši spomenik nego separatisti in malenkostni dokazi Slovakov in Malorusov, ki drobe velike misli in načela.“

Dr. Fr. Ilešič.

1) V svoji temperamentno pisani polemiki s prof. Lozovino (Moji „Paradoksi“ s puta po Italiji) pere Iveković pošteno „bello Italijo“, tako da nam postaja vsa — črna. Taka stvar ni za „Kolo“!

Gledišče. A. Drama. V lanski oktobrski številki našega lista je objavljen seznam tistih iger, ki naj bi prišle tekom sezone na oder. Sezona je minila in zdaj nam preostaja, da naredimo splošen obračun z lanskim repertoarjem. Nič manj ko 42 iger se nam je obetalo, a nič več ko 20 izmed napovedanih se je uprizorilo. Program je nudil kaj pestro sliko dramske literature raznih narodov. Poleg 7 izvornih domačih dram so se napovedala bolj ali manj znamenita dela iz slovanskih in drugih slovstev; le žal, da je za nekatere stvari, kakor za Sofoklejevo „Antigono“, Ibsenove „Stebre družbe“, Zolovega „Ubijača“, obe Thomovi komediji „Lokalna železnica“ in „Morala“, Medvedovega „Kacijanarja“ in Svobodovo „Grčo“ obljuba ostala le — obljuba. Bolje je manj obetati, a več nuditi; tako se vsaj izognemo znanemu očitku, ki velja tistemu, ki več obeta, nego more dati.

Znano je, v kako neugodnem položaju se je nahajala naša lanska drama; bila je kakor pastorka poleg svojih pevskih sestic, opere in zlasti operete. Kljub temu so se uprizorile nekatere dobre stvari, ki so tudi v umetniškem pogledu častno uspele; omenim naj kar prvo dramo, ki se je ž njo pričela sezona, Michaelisova „Revolucijska svatba“; dalje Šubertova „Žetev“, Echegarayev „Galeotto“, Kristanov „Kato Vranković“, Somerset-Manghanov „Sebastijan“, Zapoljske „Morala gospe Dulske“, Braccovi „Izgubljeni v temi“, Kadelburg-Presberjev „Črni madež“ in končno Sket-Špicarjeva „Miklova Zala“; slednja igra bi bila pri skrbnejši režiji in resnejši vnemi igralcev lahko dosti boljje uspela. Seveda je nekaj iger tudi propadlo; omenjen bodi tu še enkrat nesrečni „Julij Cezar“, čigar uprizoritev je bila prava „va banque“ igra, in Zagažen-Novakov „Strup“. Čudil sem se, da so baš to sicer izvorno delo spravili na oder; tako vsiljivo tendenčna igra kvari celo srednje dobri okus in vtisk drame je bil tak, da nisi vedel, ali bi jo smatral za pretirano protialkoholno resnost ali za nameravano karikaturu.

V „Slov. Narodu“ z dne 14. februarja l. 1900., št. 36. sem čital naslednje vrstice izpod peresa tedanjega glediškega poročevalca — „a“ —: „Gledišče sijajno razsvetljeno in napolnjeno do zadnjega prostorčka. V parterju so stali stoli. — Tako! Sedaj stojimo pred novim tisočem! Praznovali ga bomo gotovo slavniješe, saj bo do takrat stopilo naše gledišče še na višjo stopnjo. Njega napredek je očitviden. A v napredku je bodočnost in moč!“ — Vznese besede ob proslavi prve tisočice slovenskih predstav! Bilo je to 13. februarja leta 1900., ko je Dramatično društvo doseglo prvo tisočico svojih predstav. Tedanja intendantca je proslavila ta redni dogodek s ciklom treh slavnostnih predstav. Prvi večer je obsegal program 7 točk, dramatskih, pevskih in godbenih; drugi večer, 16. februarja, se je pela Smetanova opera „Dalibor“, za tretji večer pa je bil izprva določen Jurčičev „Tugomer“; a ker ga vlada ni dovolila, so mislili na Shakespearovega „Hamleta“ z g. Borštnikom v glavni vlogi; a tudi to se ni dalo izvesti. Tako so uprizorili tedaj kot tretjo slavnostno predstavo Govekarjeve „Rokovnjače“. Celih 33 let — eno življensko dobo — je trebalo, da je slovenska Talija praznovala svojo prvo tisočnico. Prorokovanje tedanjega poročevalca se je vsaj deloma izpolnilo — po preteku 10 let smo dospeli do drugega tisoča. Zanimiva bi bila retrospektivna študija o zadnjem desetletju

našega gledišča; a tesni okvir teh glediških poročil ne dopušča, da bi se tu temeljito razmotrivalo o tej pomembni dobi našega kulturnega pokreta. Veseli nas dejstvo, da smo v desetih letih v tem pogledu toliko napredovali, kakor prej komaj v triintridesetih. Da bi pri tem napredovanju le še vnaprej ostalo!

Letos se je uprizorilo 129 predstav — pač najvišje število za eno sezono — in če se v tem razmerju nadaljuje, utegnemo že čez 8 let dočakati novo tisočico. Sicer se letos na ta dogodek — iz meni neznanih razlogov — ni polagala posebna važnost. Smatram namreč za potrebno, da se vsaka ugodna prilika — in taka je bila ravno sedaj — porabi v to, da se v občinstvu osveži ali, če treba, zopet oživi zanimanje za dramo. Da pa to zanimanje peša, menim, da ni treba še enkrat poudarjati. Seveda je za slavnostne prireditve treba tudi slavnostne ubranosti vseh činiteljev, ki prihajajo tu v poštev: glediškega vodstva, igralskega osebja in kar je glavno, slavnega občinstva. Slavnost brez ubranosti, brez navdušenosti bi bila — hlimba.

V tej smeri ko doslej se bo razvijalo naše gledišče v dohledni bodočnosti. Zakaj stožer, okrog katerega se vrti obstanek naše pozornice, je — denar. Blagajna je tisti vir, ki daje podjetju življenskih sil. Samo žal, da je tudi že pri nas, kakor drugod, občinstvo vobče izgubilo zmisel za umetniško umevanje gledišča; da išče v njem predvsem lahkotne zabave in ščegetavega razvedrila. Odkar se je udomačila burkasta pavlihijada in je občinstvo okusilo omedlno slast dunajske operete, se resna Talija s pozorišča vedno bolj umika. Kakor se giblje ves zgodovinski razvoj v valoviti črti, tako ima tudi gledišče svoje valovanje. Sedaj upadamo, bliža se osek. Da bi se le kmalu pojavila plima!

W.

B. Opera in opereta. Podrobnemu poročilu o dramskih predstavah moremo dodati o operi in opereti — le sumaričen pregled. V minuli sezoni je bilo 30 opernih predstav; uprizorilo se je 8 oper, med temi tri novitete: Risto Savinova „Lepa Vida“ (trikrat), d' Albertova „Nižina“ (petkrat) in Goldmarkova „Sabska kraljica“ (trikrat). Po trikrat so se pele Wagnerjev „Lohengrin“, Puccinijeva „Madame Butterfly“, štirikrat smo slišali Puccinijeva „Tosco“ in Verdijevega „Trubadurja“. Primijero „Trubadurja“ si je izbral prvi tenorist naše opere g. Fiala za svojo benefično predstavo (19. febr.); kot gost pa se je odlikoval v sijajno uspelem „Trubadurju“ g. Marko Vušković iz Zagreba. Primijera „Sabske kraljice“, najtežje opere vsega repertoarja, se je vršila (27. marca) na korist primadone gospe Lili Nordgar-tove z novimi dekoracijami in kostumi.

Posebno ugodne so bile razmere za opereto. Bilo je 46 operetnih predstav, in uprizorilo se je 10 operet, med temi šestero novitet. Po desetkrat smo videli Fallovo „Dolarsko princeso“ in Jarnovo „Logarjevo Kristo“, sedemkrat nas je zabavala Fallova „Ločena žena“, petkrat smo slišali Eyslerjevo „Umetniško kri“, po štirikrat Straubov „Valčkov čar“ in Lehárjevega „Piskrovezca“, trikrat pa „Mam'zelle Nitouche“. „Piskrovezca“ si je izbrala subreta gdč. Jožica Hadrbolčeva za svojo častni večer (15. febr.) in je pokazala, kakor vedno, svojo odlično pevsko in igralsko zmožnost. 3. marca se je vpriporila Suppéjeva opereta „Donna Juanitta“ na korist kapelniku g. Hil. Benišku, ki deluje požrtvovalno pri slov. gledišču že šestnajst let. — Z lepim gmotnim uspehom v prid dijaški „Domovini“ se je vršila predstava (19. in 20. marca) Offenbachovih operet: „Soprog pred durmi“ in „Zaroka pri svetilkah“, v katerih so gostovale gdč. Iva Hrastova (nastopila 11. jan. tudi v „Dolarski princesi“), gdč. Pipa Tavčarjeva in gdč. Mira Zupančeva. — Opereta je vedno napolnila gledišče, in tako se je končala sezona — brez deficita.

— e —.

Koncerta „Glasbene Matice“ v Ljubljani. Dne 9. marca t. l. je priredila „Glasbena Matica“ v veliki dvorani hotela „Union“ koncert, katerega je na splošno željo ponovila dne 19. aprila z deloma izpremenjenim sporedom. Slišali smo naj-novejše in najboljše izvirne slovenske skladbe; z njimi nam je hotela Matica pokazati, na kateri stopnji sta danes slovenska glasbena produkcija in reprodukcija. Kdor pozna Matične muzikalne edicije v novejšem času in moderno urejevanje „Nove Akorde“, ta z veseljem pozdravlja napredek naše izvirne glasbene literature. „Skladbe so prebolele malenkostni provincializem ter se dvignile do svetovne koncertne vrednosti“. — Vse točke obširnega programa so se izvajale pod vodstvom koncertnega vodje g. M. Hubada z občudovanja vredno preciznostjo. Veličastna „Jejtejeva prisega“ p. H. Sattnerja, največje slovensko glasbeno delo zloženo za mešan zbor, soliste in orkester, je segla občinstvu globoko v dušo; očaral nas je v vlogi Jejteja naš dragi gost z dunajske dvorne opere, g. Julij Betetto, s svojim mogočnim, prekrasnim basom. Za svoj umetniški nastop si je izbral Betetto prvi večer najglobokeje zamišljene skladbe svetovne literature, Brahmsovo labodnico „Štirje resni spevi“, in izkazal se je dovršenega pevca-umetnika, kakor tudi pri drugem večeru v Brahmsovih skladbah „Na grobišču“, „Gozdna samota“ in „Sam na polju“. G. baritonist Ivan Levar si je izbral za svoj samostojin nastop v Matičnem koncertu tri efektne skladbe: Wolframovo pesem iz Wagnerjevega „Tannhäuserja“, prekrasno baritonsko arijo Renatovo iz Verdijeve opere „Ples mask“ in prolog iz opere „Glumači“. Toda žalibog pevec ni bil razpoložen, in občinstvo je bilo za ta umetniški užitek prikrajšano. Namesto Levarja je nastopila v drugem večeru koncertna pevka gospa Mira Costaperaria-Devova, ki je pela štiri nove skladbe: E. Adamičevo „Pri zibelih“, A. Lajovica „O, da deklč...“, Hatzejevo „Moja sudba“ in Osk. Devovo „Pastirica“. Njen fino izšolani in čisti sopran je Ljubljancanom že znan iz prejšnjih koncertov. Izmed raznih muzikalnih interpretov Gregorčičevega „Izgubljenega cveta“ smo slišali tokrat Fr. Kimovca umetniško izvedeno skladbo, ki zahteva izvežban mešan zbor, kakor tudi Adamičeva „Zapuščena“. Moški zbor je pel fino Dav. Jenkovo „Vabilo“ in pa eno najtežjih slovenskih skladb, „Scherzando“ E. Adamiča. Plesni koncertni valček „Dobro jutro“, ljubka skladba dr. A. Schwaba, je zaključil prvi in otvoril drugi umetniški večer.

O. Šleibinger

Slovenski pisatelji v prevodih. Belgrajski „Slovenski Jug“, ki je v svoji 4. let. številki prav laskavo pozdravil naš list, prinaša razne članke o naših razmerah in prevode iz Cankarja (Krona), Zofke Kveder-Jelovškove (Tuje solze), Voj.

Moleta (Pesem v prozi) itd. — „Slavjanski Glas“ v Sofiji je objavil v svoji let. prvi številki (str. 6) prevod Prešernove „Zdravice“. Isti list je natisnil to Prešernovo pesem že pred tremi leti (1907, V. let., št. 2) v prevodu K. Popova; ker pa je ta netočen, je oskrbel S. Čilingirov, novega in sicer — po Korševem ruskem prevodu. — Zadnji trojni snopič „Slovanskega Prehleda“ prinaša 11 Župančičevih pesmi v češkem prevodu, ki je dokaj gladek, saj ga je tudi tokrat oskrbel dobri poznavatelj naše novejšje književnosti, g. Jaromír Borecký. Pesnikovo sliko, ki je dodana prevodom, smo srečali v „Slov. Přeledu“ že pred desetimi leti (II, 355), in ta golobrudi mladenič ni več podoben, sedanjemu Župančiču. — Založnik Otto v Pragi je izdal knjigo Cankarjevih novel v prevodu gdč. M. Noskove, ki je oskrbela tudi prevod Cankarjevih „Hlapcev“. — „Knihovna vybrané četby“ v Pragi je začela izdajati prevode iz Meškove knjige „V tihih večerih“, ki jih je oskrbel Rud. Linhart.

Polom „dr.“ Karla Maya. — „Kunstwart“ XXIII, 9, str. 191—193, prinaša sledečo biografijo tega, pač vsakemu slovenskemu izobražencu vsaj po imenu znane pisatelja. K. May je bil v svoji mladosti štipendijat na učiteljskišči v Waldenburgu (v vratislavskem okraju). Dasi so ga tam zaradi tatvine odslovili, vendar je lahko drugje dovršil svoje študije in je bil celo nastavljen za učitelja. V tej dobi je bil zaradi tatvine zaprt šest tednov. Ko je kazen presedel, je ukradel nekemu kovaču zbirko ponarejenih ključev in začel delati na veliko z vlomi. Za to so ga vtekli za štiri leta v ječo in potem v prisilno delavnico. Ker je, ko so ga od tam izpustili, zopet kradel, so ga zasledovali s tiralico. V zvezi s svojim nekdanjim šolskim tovarišem, vojaškim begunom, je organiziral pravcato tolovajsko družbo, ki si je znala na razne načine pridobivati denar, posebno pa z napadi na uboge branjevke. Preoblečen v vladnega geometra, se je dal May navidez podkupiti od kmetov in je tako mnoge osleparil. Zopet so ga zaprli za štiri leta. Po takih neprilikah pa je postal bolj previden. Ko je bil še pod policijskim nadzorstvom, je pisal niti katoliško krščeni May pobožne povesti za neki katoliški list (Deutscher Hausschatz) in kolportажne umazane romane. Uspeh mu je pokazal, da se dá z moralnimi, katoliško pobarvanimi romani več zaslužiti nego z nevarno obrtjo, ki ne spada pod obrtni zakon. Pridobil si je tako velikanski ugled in zveze z najvišjimi sloji. Svoje „popotne“ romane je sicer že davno prej napisal, predno je prišel preko nemških državnih mej, pa to njegovemu ugledu ni nič škodilo. V leksiku pisatelj za leto 1898. pravi sam, da je prevajal iz arabščine, turščine, perzijsčine, kurdščine in raznih indijanskih jezikov, dasi so mu bili takrat vsi ti jeziki komaj po imenu znani. Svoj doktorat je moral leta 1905. preklicati, ker se je pokazalo, da one „ameriške“ univerze, ki mu ga je baje podelila „honoris causa“, v Ameriki in drugje na svetu sploh nikjer ni.

Po „Kunstwartu“ je vse to samo del onega, kar se Mayu v Nemčiji javno očita. To pa niso samo posamezni delikti, ampak vrsta dejanj, ki jih je May literarno izrabil. Sedaj je — baje — opustil samo to, kar bi ga lahko spravilo v neljubo dotiko z državnim pravdnistvom, po svojem bistvu in svoji notranjosti pa je ostal stari May. Urednik „Kunstwarta“ Avenarius se je po dolgih letih in treznem preudarku odločil izpregovoriti jasno besedo o tem možu — prisiljen po raznih vzrokih. Kolportажa in May sta pripravljala tla za manj vredno in naravnost škodljivo literaturo, ki nosi imena Nicha Casterja, Holmesa in drugih. Vrhutega se je v Nemčiji ustvaril pravcati krog oboževalcev, ki so zrl v K. Mayu ne le nedosežnega pisatelja, ampak tudi vzgojitelja. Višek tega oboževanja je bil do-

sežen s knjigo „Karl May als Erzieher“, ki je klasičen pendant Langbehnova „Rembrandt als Erzieher“. Zanimivo je, da je takrat neki župnik pisal Mayu: „Zdi se mi, da je Vaš vpliv na nemški narod večji ko Shakespearejev.“ Ker pa prenese vsako slovstveno delo v čitateljevo dušo ne le to, kar je jasno povedano, ampak tudi nečutne izraze in odseve pisateljeve osebnosti, potem je pač jasno, kaka javna nevarnost je v tem, če se nemškemu narodu stavi in vsiljuje za vzgojitelja navaden lopov. Zato je vsa pošteno misleča javnost interesirana na tem, da se pove in dožene, kaj in kak človek je prosluli K. May. — Zadnjo besedo v tej zanimivi literarni pravdi je med tem že izreklo sodišče.

Razni vzroki so nas privedli do tega, da govorimo na tem mestu o tem pisatelju. May si je pri nas ustvaril velik krog občudovalcev in našel celo enega posnemalca. Tudi je primerno, da natančneje informiramo naše izobraženstvo o pisatelju, čigar spisi so skoro največja duševna hrana naše srednješolske mladine v dobi, ko je najbolj dovzetna za duševne vtiske, o pisatelju, ki je pač edini zastopnik modernega nemškega slovstva, s katerim se naš dijak bliže seznanil. Kdor ve, da so po naših srednješolskih zavodih in internatih v knjižnicah, ki so namenjene mladini, zbrana kompletna dela tega „brumnega“ pisatelja, ta bo umel, da je to pojasnilo tudi naravnost potrebno. — Pa še nekaj! Ameriški „Glas Naroda“ prinaša že leta Mayeve popotne romane v listku in jih potem ponatiskuje. Kolikor razvidimo iz njegovih književnih naznanil, bodo imeli naši bratje v Ameriki kmalu celega slovenskega „Maya“. Tudi v Ljubljani je že izšlo par manjših prevodov. Naši bratje v Ameriki bi storili mnogo bolje, če bi še nadalje tako brezvestno in oderuško ponatiskovali romane in novele naših najboljših piscev (Kersnik, Tavčar, Cankar . . .), kar delajo tudi ameriški Nemci, Angleži itd., ki kakor Amerika sploh nimajo nobenih pomislekov, sistematično krasti literaturo „stare domovine“, nego pa da bi trtili tisk in papir za Maya. Na Slovenskem izide — hvala Bogu! — vsako leto toliko izvirne (ali vsaj dobre prevedene) literature, da zadostuje za vse leto za listek v lačnih predalih treh ameriških slovenskih dnevnikov. In če zmanjka boljših, pa lahko sežejo po Balohu, A. Kalanu itd., Karla Maya pa lahko vsi skupaj mirno prepustimo Nemcem.

J. A. Glonar.

Björnstjerne Björnson, poleg Ibsena največji dramatik sedanje dobe, globok mislec in zagovornik vseh zatiranih, je umrl 27. aprila t. l. v Parizu. Pesnikovo truplo se prepelje na državne stroške v Kristijanijo ter se pokoplje s kraljevsko častjo, saj je politična samostojnost Norveške njegovo delo.

Slovenski prevod „Jevgenija Onjegina“ O izvajanjih g. dr. Ivana Prijatelja na str. 244. letošnjega „Ljublj. Zvona“ mi je pripomniti to-le: 1. Res se mi hvala Bogu ni treba skrivati za faktorjev hrbet; ne skrivam se za hrbet nikogar. Stvar je bila taka: Vprašal sem gospoda faktorja, ali bi mu bilo drago, da bi tudi jaz čital korekturo (torej dva). Faktor je odgovoril, da bi bilo to prav dobro. Gospod faktor je moje vprašanje smatral za mojo željo, jaz pa njegov odgovor za njegovo željo. In tako se zdiva lahko oba „želeča“. — 2. Imprimatura si jaz nisem lastil. — 3. Pravopisa nisem dosledno izpremenil, ker se je pokazalo brž pri prvi poli, da bi to zavlačevalo tisk.

Dr. Fr. Ilešič.

